3751

आदित्यपुराणे - वेङ्कटगिरि
- माहात्म्यटीका - "पदार्थबोधिनी"

~~Nandinagari~~ Deva : Skt : Rom : ? good
41×13×29 / 8.5×4 .
1/9/86

VIII 9
S.K.B

वें
वें·टी·
१

॥श्रीवेंकटेशायनमः॥ ॥श्रीवेंकटेशं बहुपापदाहं सर्वार्थदोहं सुविचित्र
चर्यं॥ भक्तेष्टवर्षं रमणं रमाया वंदे गुणौघं करुणामृताब्धिं॥१॥ श्रीवेंकटे
शमहात्म्यंयेवं कटेशपद्माश्रयः॥ वेंकटेशाप्रेरितत्वाद्विष्णोर्मियधामति॥
२॥ विशेषणत्वयाकृतेः संतः पूर्वापरनिपातकान्॥ क्षाम्यंतु लिंगवचनवि
भक्तिव्यत्ययादिकान्॥३॥ नैमिषारण्येमुनयः शौनकादयोयाजकाः॥
मंत्रमध्येक्रियामध्ये विष्णोः स्मरणपूर्वकं॥ यत्किंचित्क्रियते कर्म तत्कर्म
सफलंकुरु॥४॥ मंत्रतस्तंत्रतश्छिद्रं देशकालार्हवस्तुतः॥ सर्वं करोति
निश्छिद्रं मनुसंकीर्तनं तवेति॥५॥ यस्यस्मृत्याचनामो०॥ नमच्युतानि श्री·
त्यादिबहूक्तेः सर्वन्यूनपूरकः सर्वपापदाहकः सर्वपुण्यदोहकः श्रीवें १

नसाधनेनप्रीय्यतेयेनाभीष्टंवर्षतीतिपरं।तथानदेवदिव्यंप्रमेयंदेव
२ तायोग्यं।यद्वादिव्यक्रीडायामितिधातोर्दिव्यंक्रीडास्थानंमुक्तिप्रदमित्य
र्थः।वक्ष्यामीत्यन्वयः।अन्यथाप्रकारांतरेणवदामीतिन।पद्मामुखंसा
धनादन्यसाधनेनवर्षतीतिन॥४॥किमलभ्यंभगवतिप्रसन्नेश्रीनिकेत
नइत्युक्तेःप्रसादस्तत्महिमाज्ञानेनातोमाहात्म्यानंवदंतिवेकदाइति।अ
साधारणमित्यर्थः॥५॥नदसाधारणंब्रूहीत्यतआह।अप्रतिमीति।केनापि
नशक्यते।यद्वाकेनब्रह्मणामात्यंनशक्यते।कः।प्रोक्तोब्रह्मणाएशुरवेदक्षेप्रि
रासिवांभसीत्यभिधानात्तथापिसंसारनरकादिसर्वतारकत्वादना ३
वश्यकत्वाद्यथाशक्तिवक्ष्येइत्युत्तरेणान्वयः॥६॥विलक्षणमिति।विल

वें सादत इति ॥१॥ इलःप्यरमिति । इदानीं श्रीपतिः रमापतिः । यद्वा श्रियः
वे.टी. सौभाग्यस्यपतिः । नः अस्माकं केन साधनेन सप्रीतो भवेत् । कथं के
२ न साधनेन सर्वेषाः सर्वाविधानि अभीष्टानि सघः वर्षयेत् । तत्साधनं व
दस्वेत्युत्तरेणान्वयः । न केवलं श्रिय एव पतिः । किंतु सर्वेशः ब्रह्मादि सर्वे
षामपि । अव्ययानामनेकार्थत्वात् । नः अस्माकमपि । अतोस्माकं सुभ
क्तेषु प्रीतिकरणं युक्तमिति भावः ॥२॥ तद्वदस्वेति । कृपापूर्णा स्मृत । यद्वा
कृपापूर्णं वैकुंठेत्याकर्याम्रतं । ननु केन प्रीयते वा केनो भीष्टं वर्षतिवा ॥ किंतु
नाम त्यत आह । सर्वलक्षण इति । तथापि नवद्यय इति चेत् प्रार्थयंति स्यापा
त्रा इति ॥३॥ एवं प्रार्थितः शौनकादीन् प्रत्यवदत् शृणुध्वमिति । यथा ये श्री.
२

कटेशमहात्म्यं स्थलं पृच्छंति। श्रीवेंकटेशेति॥ हे सकलप्रसवकर्तर्दे। षूं भू

प्राणिप्रसवे। पुत्रान्सुतसाद्यतीति भावः॥ श्रीवेंकटेशमहात्म्यं सर्वं श्रुत

वानसि। तत्पुनः कीदृशमित्यत आह। श्रीनिवासप्रसादतः। श्रीप्रदं। श्री

निवासप्रसादेसति सार्वविभक्तिकस्तसिः। श्रीप्रदं संपत्प्रदं। केषां

सर्वतः। सर्वभक्तानां। यद्वा। सर्वतः। ऋग्यजुःसामाथर्वोपनिषदां। सर्

वविद्यारूपसंपत्प्रदं॥ ननु ऋग्यादीनां श्रीशब्दवाच्यत्वे किं मानमिति चे

त्। ऋचः सामानि यजूंषि। सा हि श्रीरमृता सतामित्यागमः। इदं तु

समानां। मध्यमानां तु। सर्वतः। आयुरोग्यपुत्रमित्रक्षेत्रसाव्राज्यादि

सर्वसंपत्प्रदं॥ सततस्या। इत्याकुतो ज्ञातेत्यत आह। श्रीनिवासप्र

वें.टी. इत्थमद्भुतं महात्म्यं कथं ज्ञातमित्यत आह। इतिशेषेणेति। तुशब्दस्यायं भावः। महात्मनेत्यनेनो
४ तितानागतसर्वज्ञेनापि कपिलऋषिणा ज्ञानमेव भगवन्महात्म्यशेषस्यमुखेन ज्ञातमित
रेषां किं वक्तव्यमिति॥१८॥ एवं महात्म्यमुपपाद्य प्रकृतं कथं प्रीतो भवेत्स घो ह्यभीष्टानि प्रवर्षयि
द् इति प्रश्नयोरुत्तरं वक्तुमाह। तदुक्तमिति। तेन शेषेण कपिलं प्रति रमाब्रह्मादिभिर्वैकुंठशो
भजनीयः। तेषां वरप्रदो मुक्तिदश्चेति यत्प्रमेयमुक्तं तदेव कपिलेनु मां प्रत्युक्तं। मया भवतानु
क्तं। यतः स भजनीयः अतः युष्माकं मंगलार्थं स घो भगवत्प्रीत्यर्थं अभीष्टवर्षणार्थं यद्भजनेक
र्तव्यं तद्युष्मान्प्रति मयोच्यते। तच्छृणुध्वमित्यर्थः॥१९॥ हेदयावन्। वदेति सार्धेतं स्तत आ
ह। श्रीवेंकटेशयात्रार्थमिति। हठप्रतइतिचेत्। मध्याह्ने यस्तु वेंकटं गछंति तत्र स्नात्वा मध्याह्नि
कं तत्रैव सायं संध्यापरे घ स्तत्रैव प्रातःस्नानं संध्यां च कृत्वा निर्गमनं। एकभुक्तमतांबूल
मस्त्रीसंगमस्तु भाषणाद्दुरान्नदुष्प्रतिग्रहादिवर्जनमेते व्रताः॥२०॥ दर्शनानंतरं कृत्यमा ४
ह। स्तोत्रामिति। स्वगुणोत्कर्षज्ञानात्स्वस्य वेंकटेशस्य ये गुणाः यानि उत्कर्षाणि महात्म्या

अर्चनीयः। स्मृतः। स्मर्यः। ध्यातो ध्येयश्च॥१५॥ उत्कभजनेषु भक्तानां स्फलभनामस्मर
णमेवोत्कृमिति स्मरणमेवाल्पमिति नाम महात्म्यमुं[illegible]पपादयति। तन्मनाइति तस्मि
न्वेंकटेशे मनो यस्य सः। यद्वा मन अवबोधने इति धातोः मन्मनस्तस्य वेंकटेशस्य मनः म
हात्म्यज्ञानं यस्य स तथा। तद्गतः प्राणाः। तस्मिन्वेंकटेशे गताः प्राणा इंद्रियाणि यस्य स
तथा। अण चेष्टायामिति धातोः प्रकर्षचेष्टा इंद्रियैरेव च। इंद्रियाभावे चेष्टाभावः। तन्त
दिंद्रियविषयाणि त्यक्त्वा नाम संस्मरेदिति भावः। सामित्युपसर्गेणार्थानुसंधानपू
र्वकं गुणनाम कर्मनामानीत्यर्थः। षोड[illegible]शमहादानानि कुतो न वदासीत्यत आह। गोदा
नेति। असंख्यकन्यादानानि असंख्याश्वमेधाः आद्यशब्देन ज्योतिष्टोमादयः मेरुसमा
न्न तत्तत्समक्तिरालस्य वर्णस्यासंख्यदानानि एवमन्यदानानि भूदानान्नदानवस्त्र
दानानि इतोप्यनेकशोऽनेकविधदानानि पितन्नामस्मरणोतस्य वेंकटेशस्य नाम
स्मरणे तुल्यानि नाम[स्म]स्मरणमात्रेणा एवं सति स्वामिनामहात्म्यं दिंक्तव्य मित्याशयः॥१६॥

योग्यतानुसारेण। तत्तद्गुणानन्दानुसन्धातृत्वादिभर्ता। सृष्ट्याद्यः सत्त्वाद्ययश्च। अस्मिन्नतदभा
वस्तदभावः। कुतो नसंतीत्यत आह। अनादीति। अनादित्वात्। स्वाधीन ईः अनंतत्वात्संहा
रानर्हः। सदाश्रयः। सतामाश्रयः। सर्वदाश्रयः। देववरः। देवानां ब्रह्मादीनां वरः। देवश्रे
ष्ठो वरश्चेव। यद्वा देवानां सत्यलोकपतित्वादिविषयवरो येन स तथा। अथवा। दिवु क्री
डायामिति धातोः देवक्रीडा स्वच्छानेतुत्वविषयेन स तथा। यद्वा देवाः इन्द्राद्यपेक्षया वराः
श्रेष्ठाः। यदनुग्रहात्स तथा। तो वरेण्यः संप्रार्थ्यः। एवंविधं यतो गुणाः वक्तव्याः। कथसाऽ
नंतवेदगतेनाऽनिरुक्तः वक्तुमशक्यः॥१३॥ ब्रह्माद्यपेक्षया श्रेष्ठत्वाद्देवतैः प्रार्थनी
यत्वाद्देवैतैः पूजयंतीत्याह। नित्यमिति। श्रियासहिताः पूजयंति। यद्वा श्रिया भुवा सहि
तं श्रीवेंकटेशं॥१४॥ पूज्यमात्र इति न किंतु बहुधा भजनीय इत्याह। चराचरेति। महेश्व
रः। महतां रमाब्रह्मादीनामीश्वरः। महांश्चासौ ईश्वरश्च महेश्वर इति वा। अत एव रमा ३
ब्रह्मादिभिः पूर्वं जप्तः इदानीं। नित्यः परं जप्यः पूर्वं तप्तः इदानीं नित्यः। परं तप्यः। अर्चितः।

वैसृन्येसृष्ट्यारंभकाले एकाहि हरेरवशिष्टत्वाच्छेषशब्दवाच्यः विश्वासो शेषस्याविशेषः तेनमहदैश्व
र्यकारणंमहतांब्रह्मादीनामैश्वर्यकारणं।यद्वा।विशेषेणविनाविशब्दवाच्येनवेंकटेशेनसहितशेषे
णशेषाचलाभिमानिना इतरेषांमहदैश्वर्यकारणं।।१०।।वैराग्येति।वेंकटागेनगच्छतीत्यगः पर्वतःवें
कटाचलः।यद्वाशब्दानुगम्लुगतावितिधातोर्वेंकटोहरिर्वैकुंठादगः आगतः यस्मिन्सवेंकटागनामा
पर्वतःतस्मिन्शुचिसेव्ये म्लेंच्छादिसंपर्काभावेनपरिशुद्धे।यद्वा।जपिभिः शुचिव्रततमः शुचिर्विष्ट्
तिविप्रस्यशुचित्वोक्तेर्देवोत्तमस्यशेषस्य।सनकशयनादिनासहवेंकटेशासंपर्केणापिपरमपरि
शुद्धस्यदेहेनैवशरीरेणकिंचगजेंद्रमोक्षणेश्वपादीनांस्मरणमात्रेणमुच्यंतेतेंहसोखिलादित्युक्तेः
शेषाचलस्यशुचित्वंकियद्वाच्यं।११।।यस्मात्तस्माद्भुक्तशेषः प्रसादोग्राह्यः तेनप्रसादस्वी
कारेणक्षेमः विपरीतस्वीकारेविपर्ययः अनिष्टं।१२।। क्षेत्रमाहात्म्यमुपपाद्यपुनर्वेंकटेशा
माहामाहात्म्यमुपपादयति।कर्त्तेति।आदिशब्देनप्रेरणज्ञानाज्ञानबंधमोक्षादि।तत्त

नि। एषां विज्ञानाद्विशेषज्ञानाद्धरेर्निजभक्ते यथाप्रीतिर्भूयात्तथा पुरुषसूक्तविष्णुसूक्ता

व यत्सूक्तप्रकारेण भर्गोऽनुपावपर्नैः स्तोत्रं कुरुध्वं ॥२१॥ ननु प्रकारान्तरेणाराधनं विहा

य स्तोत्रं कुतः कल इत्यत आह। स्तोत्रेणेति। स्तोत्रेणायथाहरिः प्रीयते न तथान्येत्याह। नेति

दृशीति। अज्ञानात्स्वमहात्म्यज्ञानाभावादन्यथा मते भिध्याज्ञानात्। हिशब्देन नेताहृ

शी प्रीतिरीडयस्य विष्णोरितिश्रुतिः सूचिता॥२२॥ तर्हि केन स्तूतः कस्मै प्रीतो भीष्टानि वर्ष

ति इत्यत स्तत्रेतिहासं वक्ति। अत्रेति। यस्य इतिहासश्रवणेन। यद्वा इतिहासे वक्ष्यमाणे वेंकटे

।शास्य माहात्म्यश्रवणे नेतिहासमुपक्रमति॥२३॥ वायुशिष्य इति। तपस्वी तप आलोचन इति धातो॥

भगवन्माहात्म्यप्रतिपादकवेदशास्त्रालोचनवान्। स्वाध्यायप्रवचने एवेति नाकोमौद्गल्यः। तद्धि तपस्त

द्धि तपः इत्युपनिषदुक्तप्रकारेण तपस्वी॥ जितेन्द्रियत्वमुपपादयति ममनेति। ममताहंकारवर्ज इत्यनेन

मनोनिग्रहवान्। विषयेषु वैराग्यवानित्यनेन स्त्रीदर्शनगानश्रवण जिह्वातृप्ति अकाले स्वपन स्त्रीसंगादिसर्व

विषयेषु वैराग्येण बाह्येन्द्रियनिग्रहवान्॥२४॥२५॥ कामक्रोधादिरुद्रशत्रून्। लोकोत्तरगुणानाम

मितत्वात् स्वद्वरगा इति कर्थमितिचेत्। योगानाय। पिपासे शोकमोहजरामृत्युमत्येति। क्षुत्पुत्कृत्तरंग

जातिभेदविवक्षयाषट्न्नाषः। नतुतरंगविवक्षया। अनन्तानयाशब्दस्यकृततरंगेत्यर्थः। पिपासा
वें०टी० दितरंगाः॥ कुटुंबतद्रक्षणाइत्यर्थः॥२६॥ प्रार्थनमाह। भोतातइति। नाथतपोबलेनसर्वस
५ मर्थापतेभर्त्तः। स्वामिन्रक्षक। करुणायाः आकरः। करुणाकरः। बेतुतेपुत्रःममबालः। के
वलंदुखिताः॥२८॥२९॥ कुलस्वामी। कुलपारंपर्येणस्वामी। इष्टदेवः। प्रियंदेवः। यद्वाइ
ष्टप्रददेवः। रक्षणोद्दीक्षितश्चेतिंताकुतइत्यतआह। शरणागतइति। शरणागतानांया
त्राकारिणांसम्यक्त्राणरक्षव। त्रपुरक्षणे। अस्माकंयात्राभावान्नरक्षतीत्याशयः। या
त्रायामपिरक्षतिवानवेतिसंदेहोमास्त्वित्याह। सतांगतिरिति। रक्षकइत्यर्थः॥३०॥
॥अतोयात्रांगछेतिप्रार्थयति। पालकइति। हिशब्देनानन्याश्रितत्वं। तोमामितिश्रु
तिःसूचिता। लक्ष्मीपतीत्यत्र। तत्रस्माद्रक्षकत्वात्। यद्वाकुलस्वामीत्यादिपु श्री०
णास्तद्वाश्चासौलक्ष्मीपतिश्च। प्रार्थनांस्तुतिं॥३१॥ ततस्तोत्रानंतरं। ततःवेंकट ५
शात्॥३२॥ एवंप्रार्थितोपियात्रायांतपोविघ्नभयात्तद्वाक्यं। तस्याःभार्यायाःवाक्यं

॥यदानस्वीचकार।तदातस्मिन्नेवसमयेदिष्ट्यादैवयोगेनदारिद्र्यदशापरिपाकका
लेनवायुरागतः।अपतोनास्तिपातकमितिस्मृतेः।अस्यज्ञापकत्वाद्दुष्टकर्मनाशकइति
भावः॥३३॥वायुःकुतआगतइत्यतआह।पतिव्रतेति।शिष्यपत्नीत्वात्।पतिव्रतगुणाला
त्वा।शिष्यपुत्रेषुचप्रसन्नःस्वगुरूपरः।स्वोत्तमोब्रह्मारूढनामनिकेतनावइत्युक्तेः।स्वतंत्र
त्वादितिस्वभाववाच्योहरिर्गुरुर्यस्यतं।यद्वास्वस्यगुरुंनकेवलंजगतांरुद्रादिसर्वदे
वानामपिजगद्गुरुंधारकमित्यर्थः।हृष्टेत्यनंतरेणान्वयः।मुद्गाहित्वाहितप्राप्तपरिहारोभ
वतइतिआनंदेनतंवायुमर्चयित्वा॥३४॥३५॥ततःशिष्यकृतपूजानंतरंहितंदैवदाम
पाः।तपसायत्सुखंतत्सममित्यर्थः।माचिरंविलंबोमास्तु॥३६॥तेनवेंकटेशेनतेत
वइहसंसारेमुत्रस्वर्गेमुक्तौचेष्टसिद्धिर्भवतीतिवानवेतिसंदेहोन।यद्वान्यथायात्राभावेइष्ट
सिद्धिर्न॥३७॥लक्ष्मीपतेइष्टसिद्धिप्रदत्वसूचकविशेषणान्याह।लक्ष्मीपतइत्यादिना।
लक्ष्मीपतेधनंसर्वस्येतिपूर्वोक्तप्रकारेणदेवादीनांब्रह्मादीनां।उत्तमेनादिशब्देनस्या

वें.टी.
६

दीनां वायुनावाग तिगंधनयो रितिधातोर्गत्यर्थानां ज्ञानार्थत्वात् वं ज्ञातं गुरुणेति भक्तेषु पश्यति
इत्यर्थः। गुरुरूपणा वेंकटेशेनेरितो तः प्रेरितः। देवाद्युत्तमेन स्वगुरुरूपेण वायुना च मुकुंदमुकुंदः ईरितः प्र
त्यक्षं बोधितः। अथ प्रेरणानंतरं। अथ मंगलरूपमंगलं जगृहे। इत्युत्तरेण अन्वयः। अथ शब्दो
मंगलार्थोऽधिकारानंतर्यार्थश्चेति भाष्ये वेंकटेशयात्रामंगलमित्याशयः। ३८। गुरोराज्ञा नलंघ
येदित्यनेन। समाश्रयेद्गुरुं भक्त्या महाविश्वासपूर्वकं। निक्षिपेत्सर्वभारांश्च गुरोः श्रीपादपंकजे। इति
अर्थमनुसंधाय गुरुकृपया यात्रार्थं गच्छ इत्युक्तां धर्म्यां आज्ञां स्वीकृतवान्। ३९। इत्यर्थमिति तेनेहामुत्र
भीष्टमिति गुरुत्कमर्थ धर्मार्थ काममोक्षाख्यार्थं चानुसंधाय तत्र शेषाचले श्रीवेंकटेशस्य संदर्शन
महादरः। वेंकटेश्वरदर्शनं मम भूयात् किं चिद्वेंकटेश्वरदर्शनं दयाहष्टिर्मयि भूयात्। दयानंतरं हृदं
रूप्रेक्षणादिति धातोः संदर्शनमपरोक्षज्ञानं मम भूयात्। इति वक्ष्यप्रकारेण आदरवान्प्रतस्थे निर्या
तः। ४०। शेषाचले श्रीवेंकटेशदर्शनप्रकारमाह। आनंदज्ञानइति। आनंदज्ञानदौ आनंदं पुत्र वित्तादिजं
युक्तित्याद्यैहिकं स्वर्गमोक्षादि। ज्ञानं वेदशास्त्रार्थज्ञानं तत्त्वज्ञानमपरोक्षज्ञानं च प्रदं। आनंदज्ञानात्मकं श्री
त्वात्मानं प्रदं भक्तेभ्य इति यावत्। वस्यतां स्वेच्छया स्वजनेषागतमित्युक्तेः। निरपेक्षं समुनिसंगतं निर्विसं ६
मदर्शनमनुव्रजामीति भागवते। विशेषतश्च आनंदमयनामकं अन्नमयप्राणमय

दमयनामकः। अन्नमयप्राणमयमनोमयविज्ञानमयइत्युपनिषत्। यद्यानन्दानामानं
दमयेमामयट् बाहुल्यं येनतत्। प्राधान्यार्थे विकारार्थे प्रत्ययो मयट् त्रिधोच्यते। आनंदानि
लयादेव लये वा लये यद्वा मकानंदस्यानलयः आश्रये विंकटेशस्तस्यालये विहरतां भ्र
तरेणान्वयः। ॥ भक्त्यैकलभ्य पुरुषोत्तमो सावित्युक्तेः शिलामयदेवदर्शनं न किंतु चेतनात्म
कदेवदर्शनमिति सूचकाविज्ञान्याहा विहरतामिति। श्रीधराभ्यां श्रीभूम्योः हावभावविलासकरस्व
स्यभक्तो दर्शनमात्रेण गतोसि चाशु ते प्रसादात्मंदहासकरस्य दृष्ट्वा सम्यक् ज्ञेवदूपामिरथः। अव्य
यानामनेकार्थत्वात् हृद्धाः परोक्षीकृत्य अथानंतरं अथमंगलरूपमंगलमदंच अथामंगलवचने
रथमंगलमुद्दिश्य संस्तवः। श्लोकमकारमुपपादयति दयानिधरीति। द्वितीयस्यार्थः दो ऽवखंडने
इतिधातोः पापकारणकल्यादीन्खंडयतीति दः याम्रा यम इति पाते स्तानधतमः शापयतीति
वा गुणाद्वयाभ्यां निधिस्तस्संबुद्धिः ततीयस्यार्थः प्रकृत्संचिन्नागामिपापानि दहतीति दः सर्वपाप
निवेशात्कृतः कटस्तद्दाहक उच्यते। तद्दाहको हरिरिति स्मृतेः। गुणद्वयाभ्यां निधिः। चतुर्थस्यार्थः दानशील
त्वाद्दः भक्तेभ्यः स्वपादं प्रापयतीति वा जयैश्वर्या त्युत्वा विवक्षयानमः शब्दो हारिणा प्रेरितोऽत

वै॰ म॰ ८

एवंतस्यानंतरंसंध्यांतरेक्षस्यप्रधानप्रतीयते॥४३॥ पद्मेरमासन्निधानेनमंगलत्वान्मंगलरूप
मैपद्मेरेवस्तोति। श्रीपद्मनाभेति। पद्मारमेश्वराः। लक्ष्मीःपद्मालयापद्मेत्यमरः। पद्मजोब्रह्माईशो
रुद्रःइंद्रःपुरंदरःतैर्वंदितपद्मापदाब्जेशौइंद्रोऽत्रेरायेबातेःसर्वैरस्यर्च्यः। पद्मवनमालारूपमलनेत्रप
द्मभयंदरशरवमारेचक्रंशंखधर्ता॥४४॥ पद्मवत्सुकोमलौरक्तवर्णौपाणीयस्यतत्संबुद्धिः
पद्मवत्पादवान्॥४५॥ पादमाहात्म्यमेवानंततवमाहात्म्यंविवक्तव्यमित्याशयेनाह। त्वत्पादेतिपा
देनेतिमहिमात्सवनाय त्रिविक्रमइत्युक्तं। त्रिविक्रमावतारेएकपादेनचतुर्दशलोकक्रमणंपादनखेन
ब्रह्मांडस्फोटनंगंगादिजननंबहुमहिमास्ति। अतएवतीर्थप्रबंधेत्रिविक्रमनविक्रमेगणाधितत्फलं।
शाखानेतवेशमततवेपदपद्मप्रमाणेनपरेकिंपुनः॥५०॥ यत्त्वरवासिरवाजगद्व्यापिनी। तयस्यतवयस्यपदस्य
कनीयसांगुष्ठनखस्यमाणिमाणिक्यवत्प्रशमानस्याग्रेअग्रभागेविद्यमानत्पोत्सुसंगतानंतविशेषान्
श्रीःपश्यंतीसन्नत्स्वरा॥न्वय॥५१॥ एकैकस्मिन्नविद्यमानानंतान्सविशेषान्महिमाविशेषानश्रीलक्ष्मीः
सतीनिरंतरंपश्यंतीहर्षान्मुखविशेषांस्तोतुंकामामाज्ञाना। लिंकाधिपथीगहनेअगाधेआश्चर्यसागरे श्रीः
गरेगहमाना। अवगाहिता। आश्चर्यकारणमाह। अनंतेति। अनंतवेदानामप्यविषयत्वात्हिरूप ८

।पादस्य नखस्याग्रस्य गुणगतएकैकविशेषस्यानंतवेदविजयत्वेन रमायाय दाश्चर्यं तदा वि
ष्णोः संपूर्णमाहात्म्यविषये ज्ञानं त्रिभुवनस्वामित्वाशय॥४७॥ एतद्विषये ब्रह्मणो यत्नमोहत्व
येति। पुत्रवात्सल्यान्मत्समगुणविजयेत्वयोपादिष्टोपि तद्गुणानां तेषां न स्वाग्रगुणानां गणनाद तुल
नं दृभजन्ननुभवनगणनां प्रयत्नाद्यापि न विरराम मनसामीषितवान्। त्वया च स्वाय भावः देवरादद
वध्रे च अनुमुखाधानापयेन केनोपदेशेन साक्षात्त्वयोपदेशावनेनेनपतत्स्तवपुत्रवात्सल्यादितर
साध्यज्ञानमुपादिष्टोपि त्वदेकदेशपादस्तदेकदेशानखस्तदेकदेशोयः तद्गतगुणेषु एकदेशगुण
गणनमात्रेणातुलानंदप्राप्तोपि तद्गुणगणनेऽद्यापि न समापितवानतस्त्वन्महाप्रगतयावक्तृण
माहात्म्यमितरेषां किं वक्तव्यमिति॥४८॥ शेषस्यापि यत्नमाह सहस्रवदनेति। अशेषवेदार्थकोविदः
अशेषवेदपारायणो तदर्थेषु क्वचित्शालः सहस्रमुखैर्विचार्यमाणोपि न जानेइति वदति॥४९॥ अनं
त वेदाभिमानिनां देवानामप्यशक्यत्वात्तेषामालोचनमाह एकैकशइति एकैकस्मिन्नधिका
रे एकः एवं ब्रह्मरुद्राः सर्वेपि देवा विष्णोः सकाशान्निष्क्रामजाताः स्वाधिकारेषु सत्सादिलो
केषु निष्ठाः सत्यादिशब्देन स्वर्गलोकसूर्यलोकचंद्रलोकादिषु ते ते देवाइत्यनिभजंतुत्र

वै०म०
८

रेणान्वयः ॥५१॥ अधिकारस्थास्तु सर्वेह्यनिभुंजंतेपि तूष्णीं न स्थिताः किंतु महादरेणाशेषाचार्यैर्वैक
देशं भजंति। वेदाभिमानित्वेन नेता अप्यवयवस्यस्य हरेर्गुणानुभावं गुरोर्माहात्म्यं स्कंतोस्कीति वि
जये हरिणा निरुक्ता ॥५२॥ गुणा इति। यद्यस्मात्परमात्मनो गुणा अनंता अतो वयमप्यनं
ताः सर्वे मिलित्वा यस्यपदं यस्य हरेरेकदेशः पादस्यैकदेशं नखस्तदेकदेशः प्रभागस्तद्गुणानां मध्ये
एकमाहात्म्यं स्कृमः अत्र एतद्विषये एवं यथा कोस्तदर्थं माहिमावर्णनं। यं जानंता ॥५३॥ अनखा
यस्तद्गुणैकदेशः अनंतानंतत्वेनाभिहृधश्चेन्नतदाशक्यं भूयादित्यादि कानमानाः स्तोतु
मुपक्रांताः ॥५४॥ तं वीक्ष्येति। अथाभिवंद्यनंतरं। तमेकमनंतत्वेनाभिवृध्यमीक्ष्यते अन
तानंतवेदाः अन्योन्यमूचुः। किमिति। आभिवृद्धगुणेषु मध्ये एकमेवगुणं वदामः प्रतिपादयामः
शेषानत्राकृष्टान् सर्वान्विराजमइत्यपरेभिरेआरभंचकुः स्वशाप्द्स्य एकगुणा इत्यर्थः॥
सर्ववेदवानंतत्वेनावृताः आवरणत्वेन सन्तुगुणाच्छस्यायमर्थः गुरोर्माहात्म्यज्ञानं ते सर्वे
पि गुणा इति। फलदाः सर्वपुरुषार्थदाः ॥५५॥ गुणेरिति। हस्तः सूर्यस्याविवस्वानर्यमः पूष
त्यमरः। किरणानि सर्वदिक्षु यथाव्याप्ताशाभवति। ततोधिकं दिक्षूर्ध्वादिषु विदिक्षु कोणे

श्री
८

पुऊर्ध्वंब्रह्मांडपर्यंतंअधःपाताळपर्यंतंअद्भुतान्गुणान्दृष्ट्वासमंतादावृतैः। यद्वासमंता
त्सर्वेषांशुभदैः। अथवासमंतात्सर्वविधशुभदैः प्रत्येकशः अनंतैर्गुणैर्महिताइतिशेषः।
इतिध्यमापरीत्याअन्योन्यमवोचन्नित्यन्वयः॥५६॥ तेषांवचनप्रकारंवदंति। इष्टुमिति।
एतान्गुणान्स्तोतुंवर्णितुमशक्यमितिकिंमुत। अतोल्पसाराः अल्पज्ञाः वयंकिमिति
✗ नस्माकंमनसाबोद्धुंवचसाकीर्तितुंचक्षुषाद्रष्टुंश्रोत्रेणश्रोतुंवापियदासक्यं। तदस्मा
न्तितान्गुणा ✗ वर्णयामइत्याशयः। अजः अंजसास्संतोषेणेत्यर्थः॥५७॥५८॥ अजा
हिपवेदमुख्याः। अजोब्रह्मा। अहीन्सर्वान्पातीतिअहिपः। शेषः। भुजंगोहिभुजंगमः।
इत्यमरः। वेदाः। वेदाभिमानिनोदेवाः मुख्याः श्रेष्ठाअपित्वद्गुणानांदर्शनेज्ञानेगुणे
नकीर्तनेशक्तानासन् इतरेकिंवक्तव्याअहंतुका॥५९॥ पादमाहात्म्यमुपपा
दयति। यत्रसमस्तेति। हेविष्णो। विष्लृव्याप्ताविति धातोः सर्वगुणा

व्याप्तः। यस्तमस्तगुणान् यस्यपादनखायस्यगुणानुवर्णनेश्वा
दिवर्जिताः। हेमनः। नखाग्रादिशिखांपर्यंतं सर्वगुणपूर्णगुणमा
हात्म्यमीदृशं। अद्भुतं। तवमाहात्म्यं कियदितिवक्तव्यमित्याश
यः॥ ९६॥ ॥इतिश्रीमदादित्यपुराणे श्रीमद्वेंकटेशगिरि
महात्म्ये टीकायां पदार्थबोधिन्यां भगवद्गुणस्तोत्रमाह
मावर्णनं नाम प्रथमोध्यायः समाप्तिमगमत्॥ १॥ ॥
॥ छ॥ ॥श्रीवेंकटेशार्पणमस्तु॥ ॥ छ॥ ॥ छ॥ ॥ १॥

पादद्गुणमाहात्म्यं वर्णयित्वा इतः परं सौंदर्यपादारस्वाभीष्टदानप्रशंसादिभिः स्तौति इतोपी(
ति। अथ मंगलरूपा इतोपि पादगुणमाहात्म्यमत्यद्भुतमाश्चर्यं वर्णितुमस्य कथमपि त्वया प्रेरित श्रेह
॥१७॥ अपि शब्देन स्कंदस्य लगता न किंतु वक्षस्थुतं मस्तकेऽधिष्ठाने स्थिता कुरूपा न अति सुंदरी त
या स्वसौंदर्यापिक्षया अद्भुतसौंदर्यं दृष्ट्वा अतुला भवेत्॥ अधिकं विस्मिता आश्चर्ययुक्ता यद्वा आधि
आधिक्यं न सा कल्पने त्वं स्पर्धः। इक्षुकामापि यतः स्वस्य नेत्रद्वयमेवातो दर्शनमशक्यमतो नात्र रूपी अभ
वत्॥१२॥ अग्रभागेषु शोभा गो॥१॥ अनन्यमनसा अन्यत्रानासक्तेन जष्टुं नेत्रैर नहि पश्यतीति अन्वहे रसा
यनं पिबति अधुना पितरक्षया निवृत्तान। अमृतपानाद् प्यधिकानंदइत्याशयः॥१०॥ वक्तुमुरवक्तं(
मानमाह खुद्रसज्ञा तथात्र कुत्र गोननाभिकमले उत्तमस्थलस्थोर म्येषमनोहरे रमणमदेव पादांबुजे
रम्ये सौंदर्यलग्नमानसः॥१७॥ अन्येषु नास्तु कुइत्याशयः॥ ६॥ कंठेको स्तः भारव्यं रूपं नाभावेकं
रूपं॥८॥ ततः वक्रूपानंतरमपि अमृताधिकरं सौंदर्यरसं अहोरात्रं पातुं पानं कर्तुमास्वाद्यसुखा
युपभोगिन॥१९॥ स्मादृ सौंदर्ये शीजस्य मोहमाह। शय्या इति। शयनरूपी छत्ररूपी आसनरूपी आ
दिपदेन पादुकारूपी वस्त्ररूपोपि एकैकरूपस्य सहस्रमुखत्वेनाष्टसहस्राक्षोपि सदांतस्थ आस

वे. टी. नादिरूपेणसमीपस्थोपि पादसौंदर्येणमोहितइतियावत् अचिंतयत् चिंतनमकरोत् सौंदर्यवि
१० षये आलोचयत् ॥१०॥११॥ आलोचनप्रकारमाह अस्मादृति विचित्रमाश्चर्यं कदाप्यदृष्टमश्रुतंचतत् अ २
अतुल्यंचतत् महणाधेमहतांब्रह्मादीनामप्यगाधं अद्भुतयद्यामहपूजायामितिधातोः पूज्यंजगद्विलक्ष
णं ॥१२॥ सुलक्षणंशास्त्रोक्तलक्षणयुतं दर्शनीयोप्यत्र शब्दस्येतादृशसौंदर्यदृष्टिभिस्यर्थः ममभाग्यमित
तरेणान्वयः ॥१३॥ ईशस्यवेंकटेशस्यप्रसादेनएवंभाग्यं ॥१४॥१५॥ वसामीति अत्रपादमूले अत्रस्थापदं
तिब्रह्मेतिश्रुतेरस्यब्रह्मरूपस्यास्यरक्षकस्य त्रैपूरक्षणइतिधातोः पादमूले अधोभागे आसनमधएवश
यनमधः पादुकमधः पर्वतरूपेणवासस्थानमपि ॥१६॥ कैवल्यंमोक्षं ॥१७॥ ननु पादस्यणप्रक्षेपपातालो
धिपत्यकथंघटतइत्याशंक्याह पातालमिति पातालंहरेः पादमूलं पातालमेतस्यपादमूलमितिभा
गवते ॥१८॥१९॥२०॥ शिवक्षात्रियाणादसौंदर्यंवर्णयति अथेति अथमंगलवेंकटेश अथमंगलेपादसौंद
र्यंप्रति एवंवक्ष्यमाणरीत्याचिंतयत् अत्रतेन लोकशंकरः लोकानांसुखकरः पक्षारिमत्तमातंगावपुवे
गास्तरंगमाः पूर्णेंदुवदनानार्यः शिवपूजाविधेः फलमितिस्मरतेः नगच्छतीत्यगः पर्वतः शेषागः तस्येशः श्री
श्रीवेंकटेशः यद्वा शेषशैलाचलंवैकुंठादागतइति शेषाणो वेंकटेशः स्वामी सौर्ईश्वरस्यातस्यप्रसीदज १०
किंभाग्यमहो ॥२१॥ शेषस्यभाग्यमनुपपातयति बहूइति ॥२२॥२३॥ इदंममसंगेन सौंदर्यवर्णयाति श्री

वैकरे शक्रात। जिष्णुरिंद्रः जिष्णुर्लेखवर्षभः शक्र इत्यमरः। स्कंदेन लक्ष्मुखकमलाज्जातः मुखादिंद्रश्चाग्निश्चे(
ति श्रुतेः॥२३॥२५॥ अमरतरंगीति श्रुतिसमीपेषु यथा न दृश्यत एवं मायआत्ति समीपस्थ चंद्रोषात्॥२६॥
अतः स्वर्गलोकगतः सन्नानिमिषं पश्यामि आनामर्षावेदेवाऊ इति श्रुतेः॥२७॥२८॥२९॥ पादसौंदर्यवर्णनिसमो
पयति। श्रीशोति। लेखानां देवानं लेखा आदृतिन दृष्ट इत्यमरः। महर्षीनरमादीनामपि॥३०॥ पाप्य तं रेखा
नामपि माहात्म्यं वर्णयति। विष्णोरितिपावनं पावत्रकरं॥३१॥ श्रवणमननध्यानक्रमेणाश्रवणफलदेव(
करेखामाहात्म्यं वर्णयतिपारेति। महाज्ञानतमः महदज्ञानाख्यतमः अंधकारं भित्वा नेत्र दृत्तानाख्य प्रेका
शदत्ता तन्मार्गं विकुंठ प्रति यद्बोधिहृदयज्ञानं। सुदर्शन महाज्वालकोटिसूर्यसमप्रभा अज्ञानांधस्य मेवि
ष्णोर्मार्गं प्रदर्शयेति सम्मृते श्वक्रेण धर्मरत्नवृत्रारीति। देशमस्कंधे स्पष्टं अज्ञानतमः भेदयसी॥३२॥ म
ननफलदांश रेखरेखामाहपादेति। सांगवेदचतुष्टयाधिशाकल्योव्याकरणमित्यादि अष्टादशपुराणानि
मंत्राणि आरण्यब्राह्मण इत्यादि वेदविशेषाः ब्राह्मणोपनिषन्मंत्रभेदाः वेदांगशेखिलाइत्युक्तेः दरे
खार्थरेखरेखाहारेत्योतुमिच्छावतः बालकत्वेन ज्ञाभिन घ्रातैवस्य कपोलयोः ईश्वकरस्पृश्य शंखस्पर्श
रत्वाद्भुतज्ञानिना ध्रुवेन स्तुतं इत्यर्थः। स्वैधोत्तया शंखस्पर्शविप्रसादात् तं सिद्धं जातं॥३३॥३४॥ ध्या

दे॰ म॰ ध्यानफलदांगदारेस्वांवर्णयातिपादेतिगदेशानस्पर्शनाविष्णुलिंगेनिष्ठि।डानक्षिप्यज्ञाजलप्रियासीतिष
२२ ष्ठस्कंधे।।३५।।प्रक्षनफलदांपद्मरेस्वांवर्णयातिपादेति।पद्मयारमयापद्मजेनब्रह्मणा।।३६।।३७।।प्रका अ॰ २
रांतरेणपद्मरेस्वांवर्णयाति।विरजेति।हेमहाघहन्तृविरजातीर्थे।।३८।।सहस्रपत्रकमलेशातपत्रेकुशेशय
मितुके:सहस्रपत्रशब्देनकमलाख्यंपद्मंपूर्वशब्देनकुशेशयाख्यंपद्मनीलोत्पलमिंदीवरादीनि।।३९।।
पद्मेलक्ष्मीसन्निधानाद्देवशर्मणिदययारमयाश्रितपद्ममाहात्म्यांतरमाह।पद्मेति।हेस्वामिन्नतवहृत्प
द्मेवक्षसिसंस्थितापद्मारमापादपद्मस्यमूलगामूलसमीपगताभूत्।अतः।अलौकिकंलोकविलक्षणं।यद्वा
अलौकिकं।अज्ञातिब्रह्मेतिश्रुतेः।अशब्दस्यवाच्यस्यपरब्रह्मणः।लौकिकंलुब्धप्रकाशनइतिध्यातोस्परो
क्षज्ञानजनकंमन्मनोनामित्यध्याहार:।तत्सौंदर्यंपादसौंदर्यंस्वनेत्रपद्माभ्यांदर्शनार्थमित्याशय:।।४०।।श्रु
तीरितमनंतयेषुपासक्षंतन्माहात्म्यंपादमाहात्म्यंसदापश्यंतीसदाहारंध्यायंतीस्वकरपद्माभ्यांसदर्व श्री॰
नकरीस्वांकेसदाभजंतीपादसेवकाइत्यर्थ:।भजसेवायामितिधातो:।।४१।।माहात्म्यपुस्तकदानफलदांवज्ञरे २२
स्वामाहपादेति।महध्या:ब्रह्महत्याघा:तेसन्मान।किंस्वगा:पर्वता:पर्वतसमाइत्यर्थ:।तेअल्पानओघा:सम
हास्तेषांभेदनेपर्वतच्छेदनेवज्रेणैवनान्येनइंद्र:वज्रेणबहुपर्वतानछिनन्बहुपर्वतसमब्रह्महत्यादिपाप।

कर्त्तापि पादमाहात्म्यमुक्तकदाचित्वेनत्यायामुच्यत इति भावः ॥ २३ ॥ अर्च्चनफलदामंकुशरेखां वर्णयति म
हात्म्येति । श । क्षिप्तुमशक्याः मत्तगजाः अंकुशेन दंडेन भग्ना भवंति तद्वत् कामक्रोधादयोपि त्यक्तुमशक्याः पाद
माहात्म्याग्निनेश्रधावा श्वेन इव भवतीत्याशयः ॥ २४ ॥ पादमाहात्म्यश्रवणेन तुष्टस्य फलदं ध्वजरेखां वर्णयति ।
श्रुत्वेति । जातिगोत्रपुत्रादिनामभिः समस्तजनानां मध्ये उक्रिता कीर्ति प्रसादाद्विश्वेश्वरेत्यर्थः ॥ २५ ॥ अनंतवेदगो
चर पादमाहात्म्यं किं वर्णनीयमित्युपसंहरति अबध्नीति पंचाशत्कोटि विस्तीर्णं भूमंडलं तदपेक्षया दशगु
णाधिकं अप्जलावरणं ततो दशगुणाधिकं तेजोवरणं ततो दशगुणाधिकं ईरः वायोरावरणं आकाशावरणं अ
हंकारतत्वं महत्तत्वं तमो रजः सत्वमेवं क्रमादपेक्षया एवं दशगुणाधिकैर्नवावरणैरावृतं अतोपरमाद्भुतं ब्रह्म
तेवकुदृढं अंडं ब्रह्मांडं ॥ २६ ॥ रमेशयोः लीलाप्रकारं स्तोतुमपि कृतमहः । रोगइति । लाभुर्दक्षपतप्रस्तुत्वोत्वामोरा
ध्यसदुर्लभं शिवादीनां दुर्घटं भाग्यमापि ॥ २७ ॥ भाग्यमाह । श । प्याइति तव शयनमासनं पादुके आतपत्रं छत्रं चाम
राच्छराष्ट्रस्याभावः तत्पादपंकजमहासननतामवापरवादिवं घस्मरणो यदपांगलेशः आश्रित्य नागपतिर
न्यसुरैर्दुरापमिति ॥ २८ ॥ शेषैकभाजनं तत्सुखेरमादृष्टं शब्दस्य तन्मुखवशोपकल्पार्थः । मेनेमनन अवबोध
नेइति धातो आलोचयन् अहमिति ॥ २९ ॥ आतपत्रेणछत्ररूपेण । शेषेण बहुसिरः आदिपर्यंतं छत्रछायात्वेन
पाद

१२

[illegible] ॥५॥ [illegible]

विद्युत्संपर्कस्तु रसोत्सवे पुनः पाडुक नृपेण त्वशाव्दे न शय्यानृपेण मत्पतेरेग स्तोपाद [illegible] वयवानं स्पर्शजन्यं यत्तु
स्वप्ना तत् तदहमेवानुभवामीति ॥ इशोगसंगो पत्युक्तवक्त्रौ नयावंतीति तेजां भाग्यं मनैवेति ॥५०॥ क्रियातिरूक्तानि व
स्यामि ब्रह्मांडांतर्वर्तिहर्म हाल्पत्रे मम देवशर्मलाः रमानृपान्वस्त विशेषानाह ॥ क्रीडावनभाति ॥ क्रीडार्थं वनं उद्यानं नंदना
मंदवायुगंधाढ्यः आदिपदेन पल्लवकस्तूरिकस्तूरादिभिः जितमनोहरमालिकार्थं पकादिकनाम पूर्वोक्तसर्ववल्लन्यपि रमैवा ॥५२॥
तमातनककलस्य धान्याहरवर्न रीति ॥५३॥ फलरसा ॥ कथं फलिष्यंतीत्यत आह नलावाति ॥ नित्संक्तुषुषडु क तुषु सर्वजा
तिफलैः सांद्रैः निबिडवृक्षैः सर्वफलजातिरसा द्वादशमासेषु फलिष्यंती साशयः ॥ प्रतिकनमेवं विधवृक्षैरतिभातितत्तजीयां
तस्यान्वयः ॥५५॥ तस्मिन्नमरभ्य स्वर्वजायैकवचने तिषुवनेषु सरः सरासरभा आसा स्वच्छनीरैर्नमेलोस्य कानन नीर
सीरांकुशावरीमत्यमरः ॥ सुवर्णमयसोपानैर्मंडितानि सोपानानि तस्मैवा कमलैः सहस्रदलपद्मरूपैः कुशेशयैः मातपत्रैः
पेः रमैवास ॥५६॥ मनेरमात्मकमहैः कच्छपैः रमात्मककूर्मैः पद्धदैर्नमरैस्तत्र रथयावातिवृत्त निकथ्यंतेतानसर्वाणिरमे
वेतन्मेया ॥५७॥ तत्रसरोवरमध्ये क्रीडार्थं मंटपास्योद्दक्रीडायाभातिधातो ॥ क्रीजेपण्डक्तेयद्वाख्या विद्युदेवालये अयथा
ब्रलादिदेवयुते मंडपे मुदापीठ मम रूपा ॥५८॥ तत्र पीठे अंबा लोकमाता पंचपायसानि विचित्रान्नदध्यन्नमु
जान्न परमान्न सुधा न्नादि पंचविधभक्ष्याणि पंचाम्रतानि व्यंजनादीनि आदिपदेन पंचफल शाकपंच पत्रशा
कपर्पूरादयः ॥५९॥ न्नुतनानीति तृप्तिफल मिश्रवर्जरादीनि पूर्वोक्तसुवर्णपात्राणि नित्यार्पयतीत्यन्वयः ॥ ६०॥ २

१२

वायुयोग्यंरसविशेषंकवलीकृत्यहरिः। स्वसकृतंवायुंस्वांकेउपवेश्यइत्वातद्वदनेकवलंनिक्षिपतीः
त्यन्वायः। सहभुजमकरोद्ग्रामनामामुकुंदइत्यन्विश्वतस्मायकुतोर्पणमित्यतआदराद्दितिभ
क्षेयत्यर्थः॥ ६१॥ भोजनानंतरसेवामाह। अथेति। आत्मानंस्वात्मानमेवआत्मशय्यश्रभृतिःआ
त्मानंपरमात्मानंप्रतिडोलामंचस्यमनोहरत्वंवर्णयति। ६२॥ स्वयंरमैवभूरूपात्रेश्य्यासनमा
सा। श्रीनूपाउपबर्हणमासा। भोगसाधनपुष्पपरिमळपिष्टयलालवंगजाजीफलजाजीपत्रा
दिनिच॥ ६४॥ ६५॥ सर्वराजेति॥ देवदेवायदेवानांब्रह्मादीनांदेवायपद्मादिक्रिकीडायामितिधातोः
देवेषुक्रीडाविशेषेषुदेवायश्रेष्ठायकुशलायेत्यर्थः। पूर्वोक्तसत्वक्रीडाभावेनेत्याह। अनंतेति।
अनंतरायसेअनंतप्रकारस्वरूपभूतवस्तुविशेषासिद्धायरायसायसंसिद्धावितिधातुः।
६६॥ एवंबहुरूपैःस्वांसंसेव्यस्वयमानंदपूर्णोआसेत्याह। भोग्यवस्त्विति। ६७॥ एवंपू
र्वोक्तिप्रकारेणत्वमपिरमयासेव्यसेमहिमातरणस्तोति। प्रत्येकेतिप्रत्येकावरणस्थैःनवावर

आ॰पु॰वे॰ णेषु प्रत्येकं एकैकावरणस्थैः स्वैः स्वरूपभूतैः मूर्तिभिः केशवादिमल्लारिभिन्नैतावत् स्वैः स्वा

१३ धीनैः ब्रह्मपूर्वकैः दिग्पालांतैः अधिष्ठितैः दूवैः परमासने उत्तमसिंहासने — वितोसि। ६९। अ२

श्रीनिवासेति गिरिशांके कैलासपर्वतेशं सर्वांनमोतः करणगिरिनपइति विराणमूर्तिध्याने।

६८। जरायुजस्वेदजांडजउद्भिज भेदेन चतुर्विधान्जीवराशीन् यथावत् तत्तत्संस्कारानुसारेण

तत्तद्यो निषुसृजति। ७०। अंतः प्रविष्टोपि तदैक्यं नेत्याह। अत्यंतेति। पृथक् परस्परभिन्नैः

जीवात्मकैः परस्परं भिन्नैः जडात्मकैः सर्वैः सत्त्वमत्यंतभिन्नः। ७१। लोका अन्योन्याश्रयाः

त्वं तया नेत्याह। निरपेक्ष इति कुतः नित्यतृप्तत्वात् पूर्णकामत्वात् तथापि त्वं निर्दयोन। आ श्रीह॰

ईहत इव पुत्क्रांतः करणः मारमा ब्रह्मा ईशः रुद्रः ब्रह्मेशाः इंद्रा ज्येष्ठा एषांतेरपि सर्वैर्विद १३

तः। ७२। ७३। अचिंत्येति। अचिंत्यत्वमुपपादयति। अणोरिति। अणुत्वे महतां संभवः म

हत्वेणुत्वासंभवः। त्वयि उभयमप्यस्ति॥ अतोत्याश्चर्यचर्यः ७४॥ सर्वेषांब्रह्मादीनामाधार
कः एकांतपादीनांसाक्षीसर्वोपक्ष्यः। सर्वैरपेक्षणीयः॥७५॥ सर्वज्ञात्म इति योग्यानां व्यक्तः
अयोग्यानामव्यक्तः सनातनः नित्यः प्रलये एकाकित्वेन उर्वरितत्वाच्छेषः स्रष्टोसर्वथाव्या
प्तत्वेनाशेषः। यस्य भक्ताः पापादिनिर्लिप्ताः। स तथा शाश्वतः। बाल्यकौमारयौवनवार्धि
क्यादिशून्यत्वेन शश्वदेकप्रकारः॥७६॥ चतुर्थ्यंयेहरेनः॥ अनित्यत्वंदेहहानिदुःखप्रा
प्तिरपूर्णतानाशः। चतुर्विधोऽपि स्वल्पाभावो हरेः सदेतिस्मृतेः चतुर्धर्मज्ञर्शकः ब्रह्म
क्षत्रियवैश्यशूद्राणांधर्मान्। यद्वा। ब्रह्मचर्यगृहस्थवानप्रस्थसन्यासाख्यधर्मान्प्रद
र्शकः। धर्मार्थकाममोक्षचतुःपुमर्थदः सालोक्यसामीप्यसारूप्यसायुज्याख्यमोक्षान्
प्रदइतिष्कृतःकृत्स्नकः॥७७॥ अधोक्षजः अधःकृतानिसकृतमक्षज प्रत्यक्षजन्यज्ञानं

आ॰पु॰वे॰ येवसतथा। प्रत्यक्षविषयोनेत्यर्थः॥ नेंद्रियाणि नानुमानं नतत्रचक्षुर्गच्छतियच्चक्षुषानप अ २
१४ स्यतीत्यादिबहुश्रुतेः। अतएवाप्राकृतः। प्राकृतएवहृष्यादिविषयः। त्वंतथानन भवति। अतस्त्व
त्वमाहिमानंतः॥७८॥ नामइति। नैरनंतवेदैरपिसाकल्येन नवेद्यः॥७९॥८०॥८१॥ ननावत
रेषुकृतानिचारित्राणितत्तद्देवावतारेष्वनुवर्तिनामनुसारभक्तानांदर्शयसि॥८२॥ नन्ववतारेषुदर्श
यसीत्युक्तंकिलकस्मिन्नवतारे केनदृष्टमित्यतआह। कीटेतात्वदृयालेशो हृद्यासत्स्वरूपस्यतवदयालेशा
त्कीटोपि महासाम्राज्यंप्राप्तः अत्यक्तदेहेनपतित्वकारपुरास्त्वभक्तवृषभेसुलभाभोनतास्वर्यनिर्णये
॥८३॥ रामनृपवैकटेशस्यचारित्रंवदीतित्वेत्यादीनि। रामनृपस्यतवपादपद्मस्यात्समात्रसंपर्काद्दृषद्वि
लादिव्यांगनाभूता। पाषाणेप्येवंतवमहिमाचेत्तनानांविवर्जयोर्किंब्रुवे॥८४॥ कृष्णनृपश्रीनिवासप्रसन्न श्री॰
त्वावदातअतएवेतिसारथित्वेनअर्जुनसेवांकृतवान्। बाल्यक्रवर्तिद्वारपालोभूत्वाइदंदययाबालमत्य १४
र्त्यमाश्रितवान्। अंगुलीसमपादत्रयपरिमितभूमिदानदेहलीदीपन्यायेनभिक्षांदत्वानंदंकृतवानित्या
शयः॥८५॥ नकेवलंविदुरहृतापक्षपाकबलोनक्तं। नादशनकाकजेंद्रमोक्षनेच्छयाहेहूतद्वारपाल

गर्भे त्वं मोचयेत्पन्नुष्यास्वयमेवबकुशी प्रधावनं कृतवान्॥८६॥ ८७॥ ८८॥ त्वं कामधेन्वादिसमो न। कि
त्वलुब्धश्चेदारइत्याह स्दातीति। यन्न आदिपदेन वस्त्रमेतावदेव। अपवर्गो मोक्षं स्वर्गं वा न ददाति॥८९॥
धेन्वपेक्षयोत्कर्षं दयामुपपादयति। यदीति सर्वार्थिभ्यो धर्मादिपुमर्थान् चक्षुः सिध्यनंतरं त्वन्नेत्रे दर्श
नरासि ददाति। राद्दाने इति धातोः॥९०॥ श्रोत्रेंद्रियाणि दत्वा कथाश्रवणं ददासि वाक्सिध्यनंतरं अध्ययनप्र
वचनादि मंतं॥९१॥ प्राज्ञतमं अतिज्ञो निनेकत्वसांख्यशास्त्रयोगशास्त्रे समाधौ ध्याना विषयं प्रवर्तनेन कृ
तोसि॥ त्वत्प्रसादं माहमाईदृशीतिभावः॥९२॥ कुजत्वमिति। अभिचारः कृत्रिमं आदिशब्देन भोजनादिषये
प्रयोगादिना नाना रोगान्नशीतोष्णश्च रवातरोगावयवक्षवेदनादीन् हत्वा रोगिणो नितांत किं चेतरवद्धानामपीत्य
थः पूर्वं। शरीरस्य दृढ्यं सौंदर्यं चेद् स्यादिमि तत्त्वद्याकृतं॥९३॥ ९४॥ प्रसादीविजयोकियद्धर्णनीय मित्युपसंह
रति श्रीनिवासेति अंडे ब्रह्मांडे कश्चित् कोस्मिन्लोके त्वत्समो नास्ति॥९५॥ त्वत्प्रसन्नश्चेत्सर्वेषु वर्णयोनित्व
वर्जनीयो विजयेमेघस्य पाह प्रसन्नश्शीतनीलमेघ इंद्रनीलमणिवर्णः श्रीमहादेव्याः स्वत्नियुक्तस्याहृतमेघ
स्याकाशमाह दृश्योमगदीति तत्र छेनतापनाशः त्वं त्वधिदेवतादत्त पत्रयुग्मं चक्षुष्मान्तः सूर्याग्नि ग्रहाभा
वेंगघत्वं श्रोत्रपतीदिग्वत्ता नुग्रहाभावे बधिरत्वं प्राणपत्यश्विन्यनुग्रहाभावे प्राणाभावत्वे तन्नादिद

दे·म· यदेवतानुग्रहभावेन। त्रदिंद्रियपीडा। आधिदैवः पांचभौतिकदेहपैत्याधिक्ये पैत्यरोगः। शीताधिक्ये शी अ२
तरोगः। वायुनावातः एवमादि भौतिकाः। मनसश्चिंता राजादिभयं तात्कालिकः आध्यात्मिकः त्वन्मसा
१५ देनानिष्टानष्टान्नरशास धिश्रेत्याशयः॥१६॥ भक्तसंसारसमुद्रपथा तारयासि तथा दुःखाख्यसप्तसमुद्रा॥
त्तारय त्वाभीष्टख्यापष्टमद्वीपं ददासीत्याह अभीष्टेति॥ निमज्जोन्मज्जंतं मग्नोन्मग्नं निजं भक्तमानंदाख्यमष्ट
मद्वीपे॥१७॥ स्वर्मर्त्यानंद वृष्टिदः स्वः स्वर्गसुरवस्य मोक्षानंदस्य चाभिवृष्टिं ददासि॥१८॥ ॥इति श्रीआ
दित्यपुराणे टीकायां द्वितीयोध्यायः॥ ॥२॥ अवतारविशेषांस्तौति अनंतेति। ज्ञानादिभिः पूर्णो यदा भक्ते
षु ज्ञानानंदादीनां संपूर्णये नन्तः संखुधि॥१॥ पांसवैः परगाः त्वद्वीर्याणि त्यनेन विष्णोर्नुकं वीर्याणीति
सूक्तार्थः सूचितः॥२॥ नेतव भक्तानुदासानुदासाः यद्वा तव भक्ता रमत्तदासो वायुः तद्दासा
भारती तद्दासोहं कः स्तवयाप्रेरितः स्तवीत यथामति॥३॥४॥ मत्कृतप्रार्थनया किं त्वं सत्यसंक श्री
ल्प इत्याह॥ सत्येशमिति। जगतः सत्यस्य ईशः यद्वा कृष्णावतारे सत्यभामायाः ईशः। स. १५
त्यसंकल्पं वैकुंठवा प इत्यनेन भक्तानत्यनुकु उत्साह इति संकल्पवंतं सत्यज्ञानमनंतं ब्रं

ऽेतिश्रुतेः सत्यनामकं सत्यव्रतं सत्यस्मरणविषये याद्दीक्षा तद्व्रतं हरिं पापानि पापिनश्चा
पि दुःखानि हरणादपि पुण्योघहरणाच्चापि हरिर्नारायणो भवेदिति स्मृतेः। भक्तपापानि दुः
खानि च हरतीति हरिः तं मिथ्याव्यापारवान् न। अतो सत्यवर्यं सत्यं सोऽस्य महिमेति श्रुतेः
सत्या वेदाः योनिं कारणं यस्य तं वेदैः प्रतिपाद्यते न त्वप्रकृत्यनायः यद्वा सत्यानां वेदानां र
क्षणविषये स्वयं योनिः कारणं सत्यलोकः। सिरसा ज्ञातः। सिरसि तिष्ठति यस्य तं सत्यशी
र्षाणि सहस्रशीर्षेति विराणमूर्तिध्याने॥५॥६॥ अनिष्टघ्नं कामक्रोधादि संज्ञाय मिथ्यादिघ्नं
अभीष्टदं तत्वज्ञानभक्तिवैराग्यदं चतुर्मुखः ईरः वायुः उभौ तनयौ यस्य तं।७॥ यदपांगेति ब्रं
ह्मादीनां महत्सत्वात्तेषु महाद्दयाकार्या। तथापि यदपांगलवेन यस्य तदपांगस्य दयादृष्टेले
शमात्रेण ते स्वपदं सत्यलोकादिकं प्रापुः। यद्वा। ब्रंह्मा आदिर्येषां ते ब्रंह्माद्याः उत्तमाधिका

आ॰ वें॰ रिणः स्वपदं स्वपदोन्नकथ्यउद्याम गुह्यनामनि केशावइतिस्मृतेः। स्वतंत्रत्वाच्च स्वपदशब्दवाच्यो अ॰ ३
१६ विष्णुः तस्यपदं स्वरूपं उत्तमानां स्वरूपंतुपादशब्देन भण्यादितिस्मृतेः। यद्वा स्वस्यविष्णोःप
दं चरणं अथवा पदं स्थानं वैकुंठं ययुः। अतो राजाधिराजानेमहंतोनुद्धार्यस्तेषां राजानो
ब्रह्माद्यः तेषामधिकारमात्त राजानं स्वामिनं तया सह राजमानं वा इतरेषु त्वं प्रसन्नश्चे
त् तेषां भाग्यं किं वक्तव्यमित्याशयः। ९। धीरं धियाभक्त संपादितं तत्वज्ञानेन रमत इ
ति धीरः॥१०॥ अशेषशायिनं अशेषभक्तेषु शयनं यस्य स तथा तं। यद्वा अशेषाः जीवाः
प्रलये यस्मिन् संशयंति तं। शेषशयं प्रलये विशिष्टत्वेन शेषः वटपत्रे शेत इति शयनः श्री॰
शेषश्चासौ शयनश्च स तथा। शेषशायिनं शेषशरीरे शायिनं सर्ववस्तुषु व्याप्तत्वेन। १६
शेषं॥११॥ संशांतं सज्ञ नानां अर्थानामनेकार्थत्वात् शं सुखकरं अंतमंतःकरणं यस्य

तं अत एव सज्जनेषु प्रसन्नवक्त्रं मुखं नयनं च यस्य तं ॥ १२ ॥ भक्तानां भक्त्याख्य सुपाशेन
सुपास्य इति पाशास्य सकष्टत्वं विशेषणेनायं भावः लोकपाशावद्धा दुःखिताः शापं न
य पालयंति भक्त्याख्य पाशास्य सुखकारकत्वेन दृढत्वेनापि अमेघ अतः स्नेहवशः प्रसः
न्नो भवतीति ॥ १३ ॥ बंधकेषु प्रसंनत्वात् देवतत्तारकचिन्हान्याह ॥ गंगेति ॥ शंखचक्रा
भयमुद्रा वरमुद्रा यस्य करे तं ॥ १४ ॥ सुवर्णं शोभनं वर्णं वेदाक्षरैः ईड्यं स्तुत्यं ईड स्तु
ताविति धातोः यद्वा सुवर्णशोभनवर्णवानीति ईड्यं सुवर्णं ऋगादिवेदोपदेशाकं यद्वा स
वर्णकनकवर्णं सुवर्णाभं सुवर्णस्य कनकस्येवाभा यस्य तं यद्वा सुवर्णाविदाः आसम्य
क् भा प्रकाशिता व्याप्ता येन तं भा दीप्तौ विति धातुः सुवर्णा कनकमयानि किरीटानि
कुंडलकेयूरांगदकटिसूत्रादि अंगानि चिन्हानि यस्य तं कलंकाकोलाख्यं नं च मित्यम
रः ॥ १५ ॥ श्रीलोलं श्रिया सह हावभावविलासास्तैः श्रियकरणागृहीतिवंतं यद्वा ॥

आ॰वें॰मा॰ श्रियाकरेणगृहीतंश्रीमंतंऋग्वादिसर्वविद्यावंतं ऋ॰चः सामानियजूंषि साहि श्रीर अ३
१८ मृतासतामितिश्रुतेः। श्रुतेः। श्रियासौभाग्येननिधिंश्रीष्ठंश्रीभूदुर्गादिवकुभिरीड्यं
[illegible]स्कृत्यं॥१६॥ वैकुंठत्यागंत्यक्त्वा वैकुंठमुत्तममितिस्मृतेः वैकुंठनामकसोदराः अनु
जा यस्य तं वैकुंठाजं विकुंठस्थानादासमंतात्प्रकटजातंप्रादुर्भूतंजनीप्रादुर्भाव इति धातुः
॥१७॥ दशावतारंवैकरेशंस्तौमीति॥ ॥वेदेत्यादिना दैत्यापहृतवेदान्पुनरुद्धारकं म
त्स्याकारो पितुश्चाकारो स्वच्छाकारंसत्यव्रतोद्धरंमनुमुक्तयेतिशेषः। सत्यव्रतनाम
कराजोद्धारकं॥१८॥ श्री॥ महागाधंजलाधारंब्रह्मांडेजलावरणाद्यौरे अगाधं
जलाधाराय विष्णुकूर्मायनमः इतिपूजापद्धतौ अमृतमथनार्थंमंदरोद्धारं विकारो श्री॰
नस्कंधस्थांगं अतएवगोविंदं गांदीप्तिंविंदं लब्धं विदलाभ इतिधातुः॥ बहुप्रकाराणि १८

त्याज्ञाय:॥ दृग्दृष्टिर्दीक्षिस्वर्गेषु गोजाश्व: परिकीर्तित इत्यभिधानं गोविंदं वेदप्रतिपाद्यं।
॥१९॥ वराहोऽपि कुरूपी नवरमुत्तमांग मित्यर्थ: धरणीहरं भूमिमधलोकं प्रातिअपहारिणं
हिरण्याक्षं संहारकं संहारानंतरं स्वदंष्ट्राभ्यां धरोद्धारं पुनरूर्ध्वमतु धारकं॥२०॥ प्रल्हाद:
स्याल्हादकरं संतोषकरं सिंहं संहार्य गजाननाद्दैत्यो हिरण्यकस्यपादिदैत्याएवमत्त
भास्तेषां दमनं मंतकं॥२१॥ वामनं ह्रस्वाकारं भामनं सुंदरं माणववटु माध्यानं उक्तानु
सारिणं। यद्वा। बलिचक्रवर्तिविषये मायिनं कपटिनं अतएव बलिसंमोहनं मोहरं॥२२॥
कुंदकुडमलवज्र। दंता यस्य तं। कुराजघ्नं। कुत्सिता राजानो क्षत्रिया स्तान्हंतारं राशरथिंद
शरथपुत्रं॥२३॥२४॥ बालोऽपि दुर्बलोऽनगोवर्धनोद्धरं वासुदेवं वसुदेवपुत्रं॥२५॥ नंदनंद
नं गोपपुत्रं यद्वा नंदगोपस्य नंदनं हर्षकरं न स्थिहर्षदर इति धातु:॥ आनंदं आनंदसांद्रमिति

आ॰वें॰ यज्ञानादितिस्कृतिः॥ यद्वा॥ भक्तानामानंदकरं इंद्रनीलमणिवर्णं निरंजनं दोषरहितं
१८ श्रीमत्याः यशोदायाः यज्ञः पुत्रं। २६॥ गोवृंदावनगं गवांवृंदाः पूगास्तेषां अवनेरक्षणे गं
स्थितं वृंदावनगं वृंदावनाख्यक्षेत्रस्थं गोकुलाधिपं गवांकुलानि पूगाः तान्नाधिक्येन पंपाल
कं। अतएव दैत्यापहृतवेदापुनरुद्धारार्थं मत्स्यावतारं कृतवान्। २७॥ पारिजातहरं सहरं।
संशयविपर्ययज्ञानादिच्छेदकं। भक्तानामितिशेषः॥ संस्कृतं तत्त्वज्ञानप्रदं। २८॥ उरुभिः
अनंतवेदैर्गीयमानत्वात्स्तुतिपात्रत्वात्। यद्वा। उरुभिर्ब्रह्मादिभिः स्तूयमानत्वात्। श्री॰
अथवा उरु उत्कृष्टं यथा भवति तथा वेणुगानं करोतीत्युरुगायः तं॥ २९॥ कृष्णा ३
याः सत्यभामायाः कृष्णस्य भीमस्य गुरुं कृष्णा सत्या भीमपत्नी कृष्णो त्युक्तो हि
मासते। इत्युक्तेः यथार्जुनः कृष्णामित्रं कृष्णायाः द्रौपद्याः मित्रं कृष्णायै कृष्णा

रमणप्रियायेइत्युक्ते उद्योगपर्वणि एते कृष्णनाम्ना उक्ताः कृष्णात्मकं वासिष्ट कृष्णात्मकं कृ
ष्णस्सखं कृष्णस्य अर्जुनस्य सखं ॥३०॥ कालाहिमर्दनं कालसर्पकालियमर्दनं भुजंगाहिर्भुजं
गमः । इत्यमरः । कालोपवनलीलकं । कालायाः यमुनायाः उपवने क्रीडासक्तं । कालाताते काल
वेण्याः पितरं । तातेति पितापुत्रयोरित्यभिधानं ॥३१॥ सुबोधं । सुष्ठु बोधनं येन तं सतामि
तिशेषः । दुष्टानां बोधनं दुर्बोधनं दुर्बोधकं बोधात्मानं ज्ञानात्मकं । बुधानां ज्ञानिनां प्रियं य
द्वा बुधाः प्रियाः यस्य तं । प्रियो हि ज्ञानिनोत्यर्थमहमित्युक्तेः । विबुधेश्वरं ॥ विबुधानामीशं बु
धैर्ज्ञानिभिर्बोध्यं बोधनीयं प्रतिपादनीयं ॥३२॥३३॥ महिमावर्णनीयस्याशक्यत्वेन नाम
मात्रं गृह्णाति । हरिमिति । कालंधर्मसूनुं नरहरिकेशववादिरूपं । नरसिंहं वाजिवादनं हय
ग्रीवं अनघावतारं अमृतावतारं धन्वंतरं रोगं तारयति धन्वंतरिः परिहरतीत्यर्थः । इतरा
सूनुं महिदासं ॥३४॥३५॥ अवताराणामनंत्यात्तामग्रहणमपि अशक्यमित्याह । अनं
तेति । स्वं स्वतंत्रशब्दवाच्यं ॥३६॥ अनंतशक्यः सामर्थ्या गुणादयः । यद्वा विमलोत्कर्षणी
त्यादिशक्तयः । अंशा भक्ता यस्य सोनंतशात्त्यंशः तं धर्मधर्मिणोरैक्यामितियावत् । अ

आ॰कु॰ नेत देहे शेषस्य देहे ॥३७॥ प्रकारांतरेणास्तौति। अस्करेणेत्यादिना। अस्कराचलौः पर्वतस
मस्त दोषाणां समूहानां संहारार्थं चक्रधरं दुरिताख्य पर्वतसमूह अद्रिहारार्थं वज्रधरं
१९ करुणाख्य पर्वतसमूह भरितं चित्तवरं मनः श्रेष्ठं यस्य तं स्कवर्पोप वंतसमुहान्धतस्क
रपद्म यस्य तं स्वभजकानां स्वपदादान मित्याशयः ॥३८॥३९॥ स्मरद्वेषमारं हारिस्मरपा
रतानां शारणेथ्यहरूपमेशारणेरक्षके शरणं गृहरक्षित्रोइत्यमरः। मारमाविधिर्ब्रह्मा
ईशोवायुः शिवः वीनां पक्षिणां ईशो गरुडः। विः पक्षिपरमात्मनोरित्यभिधानं। हुतभुक्
अग्निः तएवमुख्या मुख्या एषां तेषां ब्रह्मादीनां तैर्वंद्य। यद्वा वद्विअभिवादनस्तुत्योरितिधा
तोस्तेषां मुखैर्वंदनैस्तुते। लोकपावनस्कुंकुमवर्णे। लुकुमकारानइति धातोः। लोकेन
ज्ञातेनेत्यर्थः। पावनेपवित्रकरेस्कंद्येस्कुंकुमवर्णे। ऋगादिनिगमागमवेद्येऋग्वेदा
दिनिगमा आगमाः मूलरामायणभारतादष्टादशपुराणाद्यास्तैः ॥४२॥ निजकटाक्षसंप्रेक्ष श्री
णं निजभक्तं कटाक्षेण दयाद्र्दृष्ट्यासम्यक् प्रेक्षकं पुरातरमादेः परतरं। अत्यकृतमंदरं चां १९
खं अरिं चक्रं ॥४३॥ कमलजब्रह्माईशोरुद्रः तोपूर्वोयेयांतेषांवरैरपि दद्भैवरै रुध्वतस्वलानेतो ॥४४

द्रा रिम्प्रादिदु रितौघाएव निशाचराः तं भजे । इति पूर्वेणान्वयः ॥ ४५ ॥ निर्विशेषाः प्राकृतधर्माः यस्य
तं विशेषं लौकिक विशेषं ॥ ४६ ॥ श्रीमद्वेंकटेशाइति । यस्य वेंकटेशास्या पांग निरीक्षणं यन्नाम स्म
रणं स्वर्गं स्वर्गप्रदं पूज्यते योग्यतानुसारेण मान्यते ॥ ४७ ॥ निगमन्निचयैः वेदसमुदायैः वेद्ये
न आत्म महात्मेन युते निर्वाणं वबयोर भेदः । अप्राकृतशरीर मित्यर्थः । निष्प्रपंचं संसार बंध
रहितं । आम्नायानां वेदानां संगः प्रसंगः सदा वेदार्थविचार मित्यर्थः । येषां तेरसंगे र्ममता
दिरहितैर्गशर्वाणा घैर्देवऋष्यादिभिः ॥ ४८ ॥ किंकर भक्तः शंकरः शिवः यस्य तत्संबुद्धिः यद्वा
किंकराणां भक्तानां शंकरः सुखकरः । फणी शेषः । पैलो ऋषिः । आद्यंत वेदसा स्त्रं स्वयं भगव
ता कृतं । मध्यं तदाज्ञया शेषपैलाभ्यां कृतं मंजसा मितिश्रुतेः ॥ ४९ ॥ एवं वादिदशादिक्षु भूरिस्प
नगं बहुसौभाग्यं ऐहिकमतुल्यसौख्यं त्रिदिवे स्वर्गे सौख्यं अतुल्यं गुणसाम्यं योग्यतानुसा
र मोक्षं ॥ ५० ॥ य अपहाति । अन्तारायति । मोक्षं तस्य ऐहिकं असमं दुखं न रकादि च । अस
मं असमं घतक्ष्म ॥ ५१ ॥ विपदघ्नं हेतुगर्भविशेषणं । नरकादिपापस्तापपरिहारकत्वात् । श्रु

अं॰टी॰ भद्रोग्धारं ऐहिकश्रेयमोक्षंच प्रदत्तवान्। प्रतिजन्म स्तु भजे।।५२।५३।। गुणापि समं हास्यं कर्त
२० व्यं कुटिलं विना।। इति स्मृतेः। श्रीवेंकटेशं विनोदेन स्तौति। अत्यल्पेति। सत्यसंधः नापह
र्य मिति सत्यप्रतिज्ञोपि अपहरसी त्यक्तरेणान्वयः।।५४।। पापान्यपि च्यापहरसीति तवे
कटेशाइति स्मृतिमात्रेणोच्यत आह। हरसीति। अशेषं ब्रह्महत्यादि सर्वं अरे रे चौरं यहाणाइ अ३
त्यन्वेषणोपि दृष्टिपथाप्यगोचरः चोर इति वर्णं ज्ञातं इत्यतः मोगोचर इति। नारायणोना
मन शोनराणां प्रसिध्यचोर इत्याह्नितागवांवत्सागोचरः विषयः।।५५।। न केवलं त्वमेवा
पहारकः। तव वचनानामानि गुणादयः तथैव दुरितापहारकः। न केवलं पापहारकाः
भक्तिपूर्वं स्मरतां महाविभवदानि च।।५६।। अल्पानां तन्महात्म्य विषये अल्पज्ञानां। य
द्वा। अल्पानां दरिद्राणां हरिस्मृतिमात्ररतानां इह अतुल्यसौख्यप्रदानि अमुत्रास्वक श्री॰
पोद्याकराणि मोक्षादिप्रदानि। महतां ब्रह्मादीनां किं कर्तव्यं।।५७।। लोकोत्तरं लोकेन ज्ञानं २०
[illegible] ।।५८।। [illegible]

तात् यद्वा पुण्यात् गुर्वनुग्रहात्स्यात् तद्विशेषाघस्य चालोपनिमित्ता पंचमी। विशेषश्री
मत्स्यमेतं मंदहासिनमकुतोभयं। इतः परं मे किमपि भयं न। येन तं आनंदस्य लेशं ल
ब्ध्वं प्रपद्ये। इति पूर्वेणान्वयः॥५९॥ प्रभुत्वमुपपादयति। यत्त इति। तत्ते व्याप्तं महतां ब्रह्मा
दीनामाश्रयं। यद्वा महतामाश्रयं अनेन जयतो वा इमानी तिक्ष्कृतिरुचिता॥६०॥ नक्षत्र
मृक्षं भं तारमित्यमरः। योगिभिर्योगैः ध्यातात् उपायैः दृश्य अक्ष्कृतः। आयोगिभिः योगैर्ध्यातात् भा
वैः अदृश्य अक्ष्कृतः। प्रकृते अहं योग्यो वा अयोग्यो वा त्वं सर्वज्ञ इत्याशयः॥६१॥ ॥ इति श्रीम
दादित्यपुराणे टीकायां तृतीयोध्यायः॥३॥ ॥छ॥ ॥छ॥ ॥ यतो भूतानि जायंते
यत्कार्यं पुरुषस्य तमरीत्या वर्णयितुं प्रार्थयति। श्रीवेंकटेश इति॥१॥ ब्राह्मणकुलजनकं॥२॥
घोघकलोकः। सहस्रांशुः सूर्यः पुरंदरो इंद्रः॥३॥ शीतो भुग्म इः॥४॥ ब्रह्मधिष्ठितं ब्रह्माणं चतु
र्मुखेन यद्वा परं ब्रह्म ताननु वटपत्रस्य स्वको मलनाभं। अद्भुतं ब्रह्मांडं॥५॥ स्कंदः शंगेश्वेतुर्द
रा भुवनानि कथमजनयदित्यत आह। श्रियः पतेरिति। कोपि नरः न जायते तत्। कुतः मायायाः
वेदनार्थं यत्नमानाइति शेषः। ययामायया मुह्यति। अर्थं मायारूप नवेद इत्याशंक्यति। ममामाया

उरत्यया। इत्यक्तेः। कथमजनयद्वा कोवेदइत्याशयः। अनंतमायिनं। निर्जितात्मानं सर्वजयिनंमा
यापहं। अन्यकृतमाया हंतारं। यद्वा भक्तविषयो स्वमायापमनेतारं। शरणंप्रपद्ये। इत्यनेन मोहि
षयमायापमतयेत्याशयः॥६॥ किंचिद्दशसिद्धेहृपरा मित्याशंक्यनवपूर्णकामत्वाल्लक्ष्मीपतित्वाद्द्
नुयोग्यं। भयिष्ठां तेनमउक्तिं इत्यनुसारेणाह। नमइति। अलक्ष्यायएतादृशाइति। ऊहितमशक्याय
योग्यैः स्वयोग्यतानुसारेणातक्यायऊहितुंशक्याय। सगुणायदयाप्रसन्नतादियुक्ताय। अगुणाय
निर्दयादिदुर्गुणरहिताय नमः। अनंतायअनंतमुक्तिसुखं येनतस्मै भक्तानामितिशेषः। दुखपापा
दीनामंतकायसज्जनै वेद्यस्वरूपंयस्य। यद्वा वेदप्रतिपाद्यत्वेनवेद्यंतैः साकल्येनाऽप्रतिपाद्यत्वेन
अवेद्यं नमः॥७॥ अनुग्रह सिध्यर्थमाह। सिद्धिप्रदइति। देववर्यत्वं सर्व। सिद्धिप्रदः। कस्मादतः त्वत्पा
दभक्तैः त्वत्प्रेरितैः तंअनुग्रहमुद्दिश्यइतिशेषः। त्वत्पादंप्राप्तैः त्वदभिलाषं वदइत्याशंक्याह। इतिहेव
हिरात्मन्। सर्वात्मियामिन्अशेषसाक्षिणस्तेविधाप्यं किमस्ति॥८॥ हेस्फुरत्स्फुटरमरणावननृपालाः राजा
नः देवमुख्या इंद्रादयः ब्रह्मादयोपि पृथक् प्रत्येकं तत्तत्सुखयोग्यत्वेन विभाविताः विविधात्वेन भाविताः
उत्पादितास्तेपितादृशा अपिसुखमुद्दिश्येतिशेषः। तात्किंकराः संतः तेतवपादपद्मं संसृताअतस्तेषांसंभा
वांसुखंभवतियेनतत्सबुद्धेः यद्वा शंभोइति पदच्छेदः। भोशंभो विदेव मित्रममशंसुखंकुरुष्व॥९॥ संसाराणव
पतितस्यमेसत्यारंतानएवसुखमित्याह। उत्तरसीति। हेशरणागतरक्षकअशरणरक्षकराहित। उरुक्लेशै

राधात्मिकाधमौक्तिकहारि घ्नरोगाद्विबहुक्रशाख्यई गैर्गैंतुमरायेयः पर्वतसमैरित्यर्थः । युक्तेऽनंत
कः स्वरूपतारकैः उयैक्तो धाराधाराख्यः व्याघ्रे घटे सर्पे राकृष्टे रुत्कटे द्वंद्वे अभ्रे मानापमानजयापजय
शीतोष्णादिभिः अभ्रैर्गतैर्युगखलमगभय । खला दुष्टा एवमृगाः तद्भये युक्तेऽशोकाख्ये दावाग्नियुते
उत्पत्यध्यनिर्जनत्वात्ख्यारण्ये संसारारण्ये इत्यर्थः । पतितइतिशेषः । अज्ञस्साधोऽज्ञानीति अन्वयेकला
मअरण्यपतितः मार्गं यथा न वेद तथा संसारारण्यपतितोऽहं संसारतारकौ सन्मार्गे निज्ञानेत्याशयः । अत
एव विषयापेक्षाख्यमगलत्वायुक्तः सचासौ आप्तगेहादिभारः । आत्मा देहः गेहः भार्या गृहिणी गृहमुच्यते । इत्य
तैः । स्वयापादिरूभारः । उत्कृष्टभारोयस्य सोहं शक्तोरक्षणा विषयेभ्रास्त्वोयदा । अनंतलवेशभिः बहुकुपावत्वे
नस्वास्वेभ्रेसितोत्वत्पादौ प्रतिकूदाआयामि प्राप्नुयानीति । अयय यगतौ विलिधातुः । कामोपस्तुष्टः का
मबाधोस्मि ॥१०॥ भवाब्धितारं । भवः संसाराख्यः अतएवबकटिवतहस्तं मत्वा द भजकस्यसंसारा । ब्धेकटि
परिमितइतिसूचनार्थं कटिन्यस्तप्रवरहस्तं स्वर्णांबरं स्ववर्णमयपीतांबरं प्रलंबितं बमानाः सूत्रेणायज्ञो
पवीतेन उत्तमालयेन उत्त उ तततमः अज्ञानांधकार अंधतमश्च येः सालयामेस्तेषामाल्पनवनमाला
याः ॥११॥ गुणिभिर्ज्ञानभक्तिवैराग्यादिभिर्मा दूर्वं रेण्य मपेक्षणीयं ॥१२॥ रूफविमानां ता स्थितं किरीटचा
घैश्चामरव्यजनछत्रैः सेवितं शारदेंदुमुखं इन्दुसमकांतियुतमुखवंतं । चामरछत्रव्यजनैरित्या
दिभिः चत्राब्नयथाशक्तिषोडशोपचारयुक्तेत्यर्थः ॥१३॥ त्वंयतोभक्तानुकंपी भक्तेषुदयावानतोगुरु

वे॰ द॰ २२

उध्वजः सन् तत्त्वं ध्वंतस्य गरुडस्य स्वं ध्वजत्वं इत्यर्थः वर्गे प्राप्तिश्चतुर्दशभुवनेष्विति शेषः। चरसोरसंस्करास्सिच
रगालिभक्षणयोरिति धातोर्गत्यर्थानां ज्ञानार्थत्वेन भक्तवर्गं प्रतिज्ञानोपदेष्टा। सः। श्रीकौस्तुभं। श्री
शं वक्षसि श्रीवत्सइत्यर्थः। चक्रशंखेन्द्रशंखं॥ १५॥ हे शास्त्रं धारिणांक्र चिजययापजयक्तवापी स्याह
सजयेति। यद्यपि सर्वत्र जयवान् एव तथापि भक्तविषये विजयः पराजयः तद्वशइत्यर्थः। स्वरपतं। स्वेच्छ
यासज्जनेष्वागतइत्यर्थः। अयोग्यैरदृश्यो अस्मत्तथ्य अयोग्यैरभाषणोपि योग्यैः संभाषणः स्वमाह
त्म्याप्रदेशारूपभावणवान्। साकल्येन वक्तुं यापि योग्यैर्यथाशक्ति वाच्य प्रतिपाद्यः। स्तुत्यस्य
वषः वः कृत्तः बोधुपैः यद्वा स्तुः षण्माहिषीभिः अथवा भक्तैः स्ववर्षण्माद्दूपन्न वेषम्यतेर्घ्यण्या। देशैर्यरता
वत्तत्वाद्वस्य॥ १५॥ संसारइत्यकार्यमाह॥ संसारस्य संसारशब्देन वा पुत्र आदिशब्देन सवत्स्वतीमा
तो यद्वा संसार आदिर्येषां ते केश्यादिसर्वविरक्ताः मनुष्यान्तमपर्यंताःबुभयस्तः स्त्रीपुत्रादिषु
नो स्वसुखेन संगजं निःश्रेयासक्तमानसाः। निर्नितवा श्रेयो नृपत्वत्पाद सेवने आसक्ताः
सीतः त्वत्पादपद्मयुगळं नुपासते॥ १६ मायितः स्व वमाहात्म्यं कृ नसहस्रयांधिकेना
पि नातथापि भक्त। विषये मायितस्त्वं न यात्विं चिंमयो गर्तानुसारेण स्वमहात्म्यं॥ १७॥

॥१८॥ सर्वप्राणिहृदावासमित्यनेन वासनाद्वासुदेवस्येति वाक्यं सूचितं॥ ना स्य भावतो यत्सौख्य
कमिति पक्षो भक्तेभ्यो महत्त्वे तिरोधः । भक्तस्वदृष्टायेत्यर्थः । सूक्ष्माय हृद्गुहावासी सूक्ष्मरूपाय ॥१९॥ वासुदे
वाय मोक्षदाय संकर्षणाय भक्तानिग्रहसंहारकाय । प्रद्युम्नाय प्रकृष्टप्रकाशमानाय प्रकृष्टतानात्मकाय
प्रकृष्टज्ञानप्रदाय द्यु प्रकाशद्युतिधातोः अनन्तेष्वप्यामिति धातोर्जगद्वैष्टकत्वादनोहारस्तु सर्वबंधिदासाः
अनिनस्तैर्हृदि रुध्यते अतो निरुध्यभक्तहृदये विशेषेण वसतीति भावः अनंत एव योगिहृत्पद्मवासिने यो
गीनां सनकादीनां यद्वा ऽभक्तैरपि निरुध्योन अतोऽनिरुद्धः ॥२०॥ पंचभूत विग्रहाय पृथिव्यादि
पंचभूतानां विविधत्वेन स्वरूपायेन तस्मै पंचतन्मात्रदेवानामात्मकाय अंतर्यामिने । ज्ञानकर्मेंद्रि
येशाय चक्षुरादिपंचज्ञानेंद्रियाणां तद्देवानां च वागादिपंचकर्मेंद्रियाणां तद्देवानां चेशाय हृषीकेशा
य हृषीकाधिपतिः कः ब्रह्मा ईशो रुद्रः येन तत्सृष्टौ ॥२१॥ जितं वै कामक्रोधादि जये छावने भक्ताय जयदायि
ने कृष्णाय पूर्णानंदाय कृषिर्भूवाचकः शब्दो णश्च निर्वृतिवाचकः । तयोरैक्यं परं ब्रह्म कृष्ण इत्युच्या
ते बुधोरित्युक्तेः ॥२२॥ क्षराक्षराभ्यामन्नमाय यद्वा क्षरा संसारिणः अक्षरा मुक्तास्तेभ्यः नमाय यद्वानुग्रह
ने मे स्वहृदेशात्क्षराय स्तुद्धक्षराय वेदवर्णः क्षक्षरा लोकानामीश वेदप्रतिपाद्य ज्ञातयाम तासना

स्याक्षरः नाशरहितः यद्वा अक्षरात्मक अइतिअक्षरोत्निष्क्रान्तेः अक्षराणामकारोस्मीतिवाक्यकृष्ण
स्वरूप स्मितो जीवास्तेभ्यो ऽसत्संघास्तेषामक्षयं क्षयकरः अक्षयं नाशरहितं क्षयं ज्ञानरूप उपदेशका
ज्ञानवासगत्योः राजधातोर्गत्यर्था ज्ञानार्था इति ज्ञानानंतरमक्षरेनाशरहितं क्षयं वा क्षयोग्यं मुक्तिस्थ
नं करः प्रदक्तस्मै हिमाद्रेनदासुपर्ली तत्कृते जीवानां सिद्धं ॥२३॥ अभवाय जन्मादिहीनाय यद्वा अभ
वो मोक्षभक्तानां येन तस्मै भवाय सर्वोत्पादकाय धियाभक्त्या संपादितज्ञानेन रमंत इति धीरः तस्मै पर
मात्मने परमेष्ठिने परमे सर्वोत्कृष्टे स्थाने तिष्ठतीति तस्मै वीराय वि वीर्यं तत्प्रदायराद्दानइति धातुः व्यास
रूपलादिरूपाय ॥२४॥ असमं तत्वेनासाधारणं अर्हं डमिसंध्यार्हसाधारणं दुरत्ययवत्तावतधराय समह
णं कृजनं तदर्हीयाविवर्ण्याय धरणीधराविरह ॥२५॥ अत्यै ब्रह्मादिभिरव्यापि अस्तुतायध्यातः कालतगुणतश्च
तोन तस्मै हिरण्यगर्भो ब्रह्मा गर्भे यस्य तस्मै शिवस्य प्रियाय तस्मै मंगलप्रदाय यद्वा अत्यंत मंगलाय ॥२६॥
कंदाय दुःखदहराय असिपो गरुडो विहंगाधिपा वसपक भक्तानां निरूपणाय सत्कर्माणि ज्ञानानि निरूपय
तो रूपदर्शिनी तनधा ॥ यद्वा स्वकर्माणि स्वज्ञानानि निर्नितरां रूपापरूपं पापं तदात्मकायेत्यर्थः तदात्मका इ
त्यक्त्वाल्प इत्यतः अतीति कल्मः कोयोपपारंकाल यद्वा आश्रयाय यस्य तस्मै नमु

श्रेष्ठस्योदयः क्रमेणास्तदेवोत्तरं भ्रातीति । भ्रातीनां स्वतो नामात्मयः भ्रातिस्स्फूर्तिर्हरेरात्मेरस्सुके ॥ १२ ॥ गाय
मनाय । अर्हः सास्त्रेयापारमहः ब्रह्मचर्यादिप्रदाय निर्ममाय सर्वाङ्गाणि यामकाय दानव्रतकराय सदाना
निविलुधिसयत्नः । येषु ते मोक्षराय कष्टसुखं वादाय । तपश्चिन्नेश्वर्यादिकं व्यासकपिलकृष्णभूरितपः कराय
तप्याय ब्रह्मादिभिराप्तनपनीयाय ॥ २८ ॥ यज्ञाद्यैर्वैकुण्ठलोकप्राप्त्युपायपण्डितः । अतोऽयं सर्वज्ञस्तोहः यश्री
सोऽहमस्मि अयस्तः पृष्ठानन्दामृतधारा हारः । यातीति यः स्वैरहं तत्पदं ज्ञापयतीति ज्ञः ॥ विश्वायापाविश्वव्यापिसिले नतत्राम्रे
विश्वं विष्णुर्वषट्कार इति ॥ सुमङ्गलाय मङ्गलरूपाय यद्वा निखिलापज्जगते मङ्गलप्रदाय सत्तीर्थपादाय सत्तीर्थं
गङ्गाख्यमिपृष्ठा रक्ष्यादिय स्यपादयोस्तस्मै यद्वा तीर्थं गयाद्युत्तमतीर्थेषु पदानि यस्य तस्मै अथवा तीर्थं
गुरुसतां सज्जनानां तीर्थरूपस्ते सुपारं स्वरूपं यस्य तस्मै यद्वेषु सन्निहितडरितयावत् तीर्थं शास्त्राधरस्तत्र
जले वेदाध्ययनाद्युद्धलनिधानेऽउत्तमानं स्वरूपं तु पादशब्देन ज्ञापयतां तस्मै तेभ्यः सन्नलोकानुग्रहणाय
प्रसन्नलोकानां शरणागतानामनुग्रहणाय यानुखारिलोशभं वैकुण्ठं भवति येन तस्मै शश्वदुणवर्षिणे भक्त
जनाणा वर्ष्मकं शरीरं यस्य तस्मै ॥ २९ ॥ कर्मणि जगद्व्यापारवर्ति अकर्मणि त्रिताय दैत्यसंहारादि कर्मनिर्दोषे
योनयस्मै तस्मै ॥ शुभसंश्रवः योग्यानां साधनानुष्ठानार्थं पारम्पर्य्यं शरीरं अनन्तरं परमयोगः अणिमा महि
मा चैव गरिमा लघिमा तथा । प्राप्तिः प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं चाष्टसिद्धयः परस्मै ऐश्वर्यं ततः अनुल्पसौ

स्यावक्षरः नाशरहितः यद्वा अक्षरात्मकअश्रुतिअलेनिरुक्ततेः अक्षराणामकारोस्मीतिवाक्यकोस्मि
रूप स्मिलोजीवास्तेषु ये सत्त्वे सैषास्तेषामक्षयं क्षयकरः अक्षयं नाशरहितं क्षयं ज्ञानरूपउपदेशाका
श्रानिवासगत्योः रातधातोर्गत्यर्थनां ज्ञानार्थत्वे ज्ञानानंतरमक्षरंनाशरहितं क्षयं च क्षयोग्यंमुक्तिसुख
नं करः प्रदस्तस्मै हिशब्देन द्वासुपर्णेति श्रुतेः जीवानां सिद्धं ॥२२॥ अभवाय जन्मादिहीनाय यद्वा अभ
वो मोक्षभक्तानां येन तस्मै भवाय सर्वोत्पादकाय धियाभक्त्या सपादितज्ञानेन रमतइतिधीरः तस्मै पर
मात्मने परमेष्ठिने परमे सर्वोत्कृष्टे स्थाने तिष्ठतीति तस्मै वीराय वीर्यवते वीरयदायरादानइतिधातुः व्याप्ति
काफलादिक्रमाय ॥२४॥ असाधारणं तत्वेना साधारणः ज्ञानोउभिसंधानः सर्वसाधारणः दक्षत्ववतो वा तस्यै धराय समहु
णे कृष्णं तदहीयाव भयाय धरणीधराय वराह ॥२५॥ अर्च्यै ब्रह्मादिभिरर्च्यः अच्युतायक्षमाते कालतणुणतथ्य
तोन तस्मै हृदयपणमो ब्रह्मागर्भेदस्यतस्य शिवस्यापि भवाय तस्मै मंगलप्रदाय यद्वा अत्यंतमंगलाय ॥२६॥
नेदाय कुसुखंजदयासिपो गरुडादिसूक्ष्यापि वस्यकर्मकृताननिरूपणाय सत्कर्माणिकुशलानां निरूपय
तीत्युपदिशतीति तथा। यद्वा स्वकर्मणि स्वज्ञानानि निर्जितानि पापस्य तपापयतदात्मकायेत्यर्थः तदात्मकः इ
तिकुत्रो क्रमइत्यतः श्रुतीति श्रातोनासमतीनामालम कृत्यकोऽर्थोपपादनेन आलयः आश्रयाय यस्य तस्मै नमः

ऋस्योदयः कृत्वेत्यस्तस्मै देवेन्नरं आर्ती ॥ आर्तीनां संकटीनामालयः आर्तिस्मात् हरे राज्ञे रक्षसे ॥ २७ ॥ गाय
मन्नायाऽऽह सात्त्वयापार ... अखर्व पर्वादि प्रदाय निममायसर्वज्ञ गन्नियामकाय दान ज्ञानकरायस सदाना
निविल्लु ... यत्र्ना ये श्रुते लोकरायकस्तु खरादीयानां पक्षिने मदर्यारुजु व्यालकपिल अमूर्तिपः करय
तप्याय ब्रह्मादिभिरीप्सनयनीयाय ॥ २८ ॥ यज्ञाय वैकुण्ठाधाता प्राप्तयप्राप्य ... तथातः अतोयः सर्वज्ञत्वा हृद्यः श्री
सौशाश्रयस्तः ... भक्ताभिसंध्याहार ॥ यातीतियः स्वहरूपं ज्ञापयतीति ॥ विश्वायविश्वव्यापिने नन्तत्रा ...
निर्वर्ध विष्णु वषट्काराज्ञाता ॥ सुमंगलाय मंगलरूपाय यद्वा विश्वाय जगते मंगलप्रदाय सत्तीर्थ पादाय सत्तीर्थ
गंगाख्यामिपतत्र ... यद्वा तीर्थं गंगायाद्युत्तमतीर्थं पदानि यस्य तस्मै अथवा तीर्थ
युक्तासंजनानां तीर्थं ... यस्य तस्मै पद्मेषु ... इतियावत् तीर्थं शास्त्र धरस्त्वे
नले ... इलभिधानं उत्तमानस्य रूपं तु पादं शब्दे ... ततः सम्मतेभ सन्नलोकानुग्रहणाय
प्रसन्नलोकानां शरणागतानामनुग्रहणाय नुसारि ... भवेत् सुखं भवति येन तस्मै ...
हृणावर्ष्मकं शरीरं यस्य तस्मै ॥ २९ ॥ कर्मिणां जगद्व्यापारवतां अकर्मलिप्ताय देत्यसंहारादिकर्मलिप्ताय
वीनयस्मै तस्मै ॥ ३० ॥ सुसंयज्ञः योग्यानां साधनानुष्ठानार्थपारस्य ईशारा ॥ अनन्तरं परमयोग अणिमामहि
मा चैव गरिमा लघिमा तथा ॥ प्राप्तिः प्राकाम्यमीशित्वं वशित्वं चाष्टसिद्धयः परस्य ऐश्वर्यं ततः अनुल्पसो ।

ख्यं ततः म्राम सार्वभौमत्वं ततः द्युलोके स्वर्गसुखं भुक्त्वा पुण्ये क्षीणे मर्त्यलोकं विशंतीत्युक्तेः पुनर्भूमिभुवि
जन्म उत परमयोगं योगध्यानं ततस्तत्त्वमसि तत्त्वज्ञानं भक्तिवैराग्य सुगुणान् क्रोधाद्यभावादीन् भक्ते
दृष्टांतशीलस्य वा साधारणगुणान् कुतो दद्यान्नौ तत आह द्वयोरयमिति द्वयोः उदय उत्थानं यस्य त
व उदयावानिति यावत् ॥२१॥ साधनपारपर्यं कुत इत्यत आह दुर्लभामिति साधनपारपर्येण दुर्लभं
तदभावे दुर्लभं सदसत् क्षेत्रगसतामसतां च [illegible] क्षेत्रेषु शरीरेषु गच्छंत अतो विज्ञेया सं ननु
या सत्त्व सिध्यमेव पुनः सदसत्क्षेत्रग [illegible] नद्यत ततः मूर्त्तामूर्त्तमिति मूर्त्तं साहितसंयोगं मम मूर्त्तं मस
द्युत्यतद्युक्ताः मूर्त्तामूर्त्तं सदसद्वयं प्रतिभान्यं भद्दिश्यतां सामित्यर्थः ॥२२॥ गोविंदवेद प्रतिपाद्य
गोगलान्वेदसमूहाननतिक्रांतं वेदैः साकल्येन प्रतिपाद्यैः तन्मयरूपमित्यर्थः। भौतिकत्वेन कल्प्यमनुकल्प
मलियुगेन। अकल्प्ये कल्पांतरं असमकल्प्यस्थानमत एव सर्वार्थकल्पकं शरणं प्रपद्य इति पूर्वेणान्वयः
॥२३॥ क्रममाह स्मरणेनेत्यादि। तु स्वभावेत्यादिना। तु हेस्य भावो वा उन्नमो वा। तत्र नामादीत्यादिपदेन ६२४
गुणानां क्रियाक्षेपः। तु स्यारकः तस्य ब्रह्महत्यादीनि आदिपदेन पूर्वं महापापान्युपपापानि नित्यदहत्येवान्यपा
न दहतीति पद्यः अन्यथा नामोच्चारणाभावे दहतीति न। शंकाकेन सर्वपापानि वैयाक्षु कस्य द्वादकोहारीरीतस्य

नाग्निविश्वासिचेत्त्वयिअदाहकत्वेत्वंनामएवसर्वपापानिदहतीत्याह॥अज्ञानादिति॥नानि
ब्रह्महत्यादिपापानिनश्यंति॥३५॥क्षुधादिसर्वदुःखानि॥३६॥३७॥अशुभजातानिदुःखाद्यमं
गलपूगानियद्वाअशुभैर्दुष्कर्मभिःजातानिदुरितानिदुरितौघानिअनिष्टसमुदायानि
विष्णुनामरतामित्यध्याहारःतीर्थयात्राःगंगादियात्राःदानयज्ञौषोडशदानानिज्योतिष्टोमा
श्वमेधयज्ञौःव्रताःकृच्छ्रतपश्चांद्रायणादिअन्यदेवतार्चनंनाममात्रस्यत्वसमर्थः॥३८॥असंख्यया
त्रादयःअसंख्यषोडशदानानिअसंख्यान्यन्यदानान्यपि॥३९॥४०॥अजामिलउपर्नोनामो
च्चारणान्मृत्युपाशबंधान्मुक्तःसन्वैकुंठंप्रतिगतः॥४१॥सदातन्नामग्रहणादिभिःतस्य
विष्णोर्नामग्रहणादिभिः॥विष्णोर्भक्तिरहितःनामहरणेसंसारतारकश्चअतोयमहाध
र्मःअजामिलएकएवपापाब्धिनीर्लीइतिन॥किंतुप्रल्हादोपिगजेंद्रादिबहवःना
म्नादुःखाब्धेस्तारिताः॥गौरीपतिर्नाममताब्धौनिमग्नःप्रजापतिमुखाब्रह्मादयः
महादेवभवंश्रान्ताःअपिध्यानेयस्यविष्णोर्ध्यानेनितरांरताः॥४२॥४३॥४४॥यद्यपि
मानरूपगुणजन्मादिहीनस्त्वंतथापिपदाब्जंभजतामनुग्रहार्थंनामादीनिगृह्णासि

मतस्तत्पादन्जकंमांप्रसीदाहिशाङ्केननावघ्नतेयस्यत्वजन्मकर्मवाननामरूपेगुणदोषएववेतिस्तुवित॥
५५॥तवजन्मादिभिःजनेजनसेमुदायेतत्तदधिकारानुसारतःकतिपयेषुअनुग्रह
कतिपयेषुनोहंकरोषिमांप्रतेतुशाङ्कनत्वदीयेमयिश्रेयःबहुलःअनुग्रहोनवेल
अनुग्रहंकुर्वीरत्यर्थः॥५६॥यदपागलवोअनुग्रहलेशेसतिजन्तोःकार्यविषयेअन्य
येष्टवर्षणंभवेन्नानवेतिसंदेहःयद्वातंविनाअन्यप्रयत्नेनेष्टवर्षणंनेतिमन्वित।
॥५७॥पापिनंत्वांकथमनुगृह्णामि इत्याशंक्याह।ॐनमोवैंकटेशायेतिसत्रण
वेनअहंत्वन्मंत्रंजापकःजपतोनास्तिपातकंमितिस्मृतेः।मयिकुतोपापमित्याश
यः।नेतावत्त्वंवेंकटेशःसर्वपापदाहकःसर्वपापानिवेंकाङ्गःकटस्तेनहहकोहं
रिरितिस्मृतेः।ऐश्वर्यमोक्षादिसर्वपुरुषार्थप्रदस्यतववपादपद्मेत्यर्थःकोकि
तोगर्धामिकिंचत्वंपुरुषःपुरु-पालनपूरणयोरितिधातोःजगत्पालकंकर्म
तोगर्धामिकिंचत्वंपुरुषःपुःसगेताविनिधातोगत्यर्थानांज्ञानार्थत्वेनसर्वेषा २५
मनोरथपूरकत्वमनतोपुःसगेताविनिधातोगत्यर्थानांज्ञानार्थत्वेनसर्वेषा
त्मकत्वात्तेणकोशाबलंषकारंप्राणआत्मेतिश्रुतेःबलात्मकत्वात्तुभक्ता

णोमनोनिग्रहलक्षणमादिसर्वस्वदत्वाग्रजः उक्तासौरूप्य सोपानपुरुषः नैकवल्कोमायाजूराजन्
सर्वेषां लोकानां वा परेशाभिलषकैः सर्वपालकं मनोरथपूरकं सर्वसलभद्दं चत्वारि योगीतो
गश्चाभियज्ञपुरुषो नरति पुरुषः अथ वा पुरुषपूर्णः षड्गुणा यस्य तं यज्ञपुरुषं गुणेपुरुषं श्याम
नवउवच्छोनानि यस्य सपुरुषः श्वेतद्वीपमनं नासनमस्य कृतावकाशं सत्यलोकः सर्वहृत्कमल
पद्मा अलोऽन्तर्बहिः पूर्णत्वात् पुरुषः कृतनु नरायणमहद्दीत कृतं नरावतारत्वान्नरः पञ्चलायन
महीति लद्गुणावतारत्वात् तस्मै महात्मने महद्तत्त्वस्य ईशः कोआत्ममनो यस्य तस्मै महत्तु धन
उत्साह इत्यमरः भक्तदर्शन उत्सववानि मर्थः भक्तदर्शनिमात्रेण प्रसादान्मेदहासिन मिलुकैः
महानुभावाय महाननुभवो ज्ञानं यस्य तस्मै अहं दयापात्रो वा न वेति जानास्मीत्याशयः महा
मायिने महती माया यस्य तस्मै महा माया ये त्वविधेति तत्वेच्छा न तु कथ्यतइति स्मरते अमेयक
र्मणे अमेयं ज्ञानं यानुमज्ञाकं कर्मचरित्रं यस्य तस्मै ॥४९॥ तद्यास साधनेषु यञ्जुपुरुषकसाध
नवाहनहमित्याशये नाहं न ... ति मायाविनः भक्तवत्सलो ... वतः पद्यां भक्तविषये कृपादि
कैतवं तु ... मारूपाणि ॥ विपत्सु शरणे विपन्नामाकेसपकृविस्मृतो मं प्रपन्नाः ॥५०॥

५१॥५२॥ भयाभावे कुतः आर्थयसीत्याह यशोति। महाघोराणां ब्रह्महत्यादिमहापापानां
हानिस्तेन पापनाशेन पुनर्नम्रा देहहृद्रोरेहस्य मनसः शुद्धिः सुतः शुद्धमनसैः ह्रष्टाश्रीयसेन्नसी
दासत्वनस्त्वन्द्म सादतः सत्कर्मानुष्ठानो॥५३॥ तेन स्नानेनाङ्गतप्रीतिस्तत्तत्अपरोसेऽज्ञानमनेत्रस्त अ
गर्भः गर्भवासादिक्लेशाभावस्तत्तां मुक्तिः मुक्तो दिने दिने आनंदानिष्कृष्टिः॥५४॥ पृथिव्यां रत्नवद
सं रव्यपागोदानानि कन्यादानानि आदिपदेन सुवर्णदानादिदानानि अश्वमेधादयस्तत्रामस्म
रणोऽतुल्यामित्सन्वय॥५५॥ सुख्याः स्मारकाशोधकाः दानादिवत् द्रव्यसाधनबहुलभात्त(
थापसर्वपुरुषार्थदा॥५६॥ अव्ययानामनेकार्थत्वाद्यत्रेत्यस्य वैकुंठे ध्रुवः प्रजाइत्यर्थः॥ विष्णो॥
र्भक्तिवशाः सन्तो नामस्मृतिपरायणाः तेषां जनानां अयं लाभस्तस्मात्स्यामार्गे अकुतोभयः ने
रकादिभयहरः लोको नरः लोकात्स्वर्गादिलोकात् उत्तरोर्ध्वे वैकुंठस्थानं तारयतीति लोकोत्तरः वै
कुंठप्रद इत्यर्थः॥५७॥ अयेनाधिकारिणा एकदा मुख्यनारकमिति धिया एके मुख्यान्यके वलेत्युक्ते
यद्वा एकदा एकप्रकारेण विष्णुपादाब्जयुग्मे चित्तमनः समर्पितमासक्तं तमधिकारिणं अघो
घायन्यमपि यमादयो न पश्यंति आहे सस्य पदानपश्यंति तदा नरकभयं कुतराना स्तीत्यर्थः॥

ह्यादेनहृतान्प्रतियमेनोक्तं।स्थितंजिंहानवक्तिभगवद्गुणनामधेयंचेतनस्म
नस्मरातितेच्चरणारविंदं।कृष्णायनोनमतियच्छरीरमिति।।५८।। ।।इतिश्रीमदा
दित्यपुराणेकैंकूटेशमहात्मेचतुर्थोध्यायः।।४।।ब्रह्मादिरक्षणसमर्थासर्वदोषा
दुरारमापिसर्वगुणपूर्णासर्वलोकमातात्वांभजति।।मरादिक्षुद्रा किंवक्तव्यं त्वा
श्रयेनादौरमामहात्म्यंवर्णयति।सर्वलोकेतियाकमलातेरमणीसातहत्कल
स्थावक्षस्स्थलगापिअतिमृदुअतशिकाकुसुमोत्संगगा।अतिमृदुअतौशिका
कुसुमस्यपुष्पस्याभेवआमायेस्थात्संगस्यतस्मिन्नंकगाउपविष्टापित्वांभज
तीत्युत्तरेणान्वयः।१।।ब्रह्मशिवंद्रादिपदानांसत्यलोककैलाससलोकस्वर्गा
दीनांअपर्णोदानेदक्षा।नेतावत्सर्वलोकश्रमद्रवस्थिता।सर्वलोकानांचतुर्द
शलोकस्थसर्वजनानांश्रमप्रदद्रव्ययुक्तंचित्तीयस्यासायत्वयस्मादतत्व

तस्मादृजीशावेंद्रमुखाः आत्मपदानाः आत्मानां स्थानपदानि सत्यलोकादीनि आप्ताः ग्रामजापि लक्ष्मी
कटाक्षस्य लवं प्रार्थयंति हिशब्देन यं कामयेत तं तमुग्रं कृणोमीति श्रुतेः सूचिता ॥२॥ भारतीशब्देन
सरस्वती अमुख्यपदे न पार्वत्यादयो या सुंदरा स्त्रियस्तासां गणः समूहः मता न मतिक्रांतं वकुंद
रूपयस्याः तां तया सहस्ररसार्थं मदहासमंदनीतमापितया सरसो अंजालिंगासितावहनाधिक
सकुणात्वदपेक्ष्यायाहूनगणोद्भवादयः श्रेष्ठा यपेक्षया अधिकाः सकुला यस्याः सापि निस्पृचत
पादपूजा विजयेवक्ष्यकंकणादीक्षिताऽइत्यर्थः ॥३॥ नभ ॥ महायाति पुरो याति स्थित्वा प्रेक्ष्य तेहरि
रिल्पुक्तार्थः रनायामध्यस्तीलाइकलक्ष्मीति हिशब्देन सावितापश्चातादितिश्रुतेः सूचिता ॥ कल्पयुक्ता मा
रमा जगत्सर्वं कृत्वा सावितापश्चात् सवितापुरस्तात् सा उत्तरात् हूर्ध्वमारुह्य सोधरात् अधोभागस्था
वल्पबोबह्दल्सुदसीति सूत्रात् सावितानः उन्नतु सर्वतातिसा सविता लक्ष्मीः सर्वतातिसर्वपुरुषार्था
नां ततिपूर्त्तिमित्यर्थः ॥ ततु लब्धा सावितिधात्तनः अस्माकं सुव्रतु सुडुः मसवइनिधात्तः सावितानोरासताद्दीर्घ
मायुः सविता लक्ष्मीः न अस्माकं दीर्घमायुः रासतां ददातु राद्दानइति धातोः ॥ सर्ववेदानां परममुख्यार्थान २७
दस्यार्थः ॥ अस्ते परममुख्यार्थो विष्णुः मुख्यार्थो लक्ष्मीः अमुख्यार्थास्तित्रदेवाः तथा च सावितापश्चातादि
त्यस्य विष्णुः परममुख्यार्थः लक्ष्मीः मुख्यार्थः ॥ सूर्यो मुख्यार्थः ॥४॥ रमागायत्री मंत्रं प्रातः पाघेत्य हृदु

स्वः स्वर्गसुखं ईमोहरो सद्भक्तिः तु भक्तित्वज्ञानं अपरोक्षज्ञानं तद्वा ॥१२॥१३॥१४॥ अद्भुतमाह। स्त्री कैवर्तीया
मीत्याह अप्रमेयेति। ज्ञातुमशक्यानि अप्रमेयानि महात्म्यानि यस्याः सामइ ताम्रलोचनी नीरैश्वर्याणि यस्या
ःसकाशात्सा॥ पद्म अंबा ब्रह्मादिपूज्यारिश्वरत्वं यस्याः सा हपूजापा मितिधातु ॥१५॥ अनुशतिमकार
माह स्मरतीति ॥१६॥१७॥१८॥१९॥ श्रीशातेजरूपाणि कर्माणि नारत्नानि सद्रूपाणाम वताराणां
रित्राणि अथवा रूपाणि गुणविशेषः। केचित् सुक्तांबरधरा विष्णुशशिवर्णा मिति केचित्पीतांबरनी
लवर्णा मिति केचित्स्वर्णांबरस्वर्णवर्णा मिति यथा पश्यः पश्यते रुग्मवर्णा मिति श्रुतेः। आ हेपः शेषः आ
दिपदेन ईश्वराद्याः ॥२०॥२१॥ मूर्खः अकार्यकरः शठः हरी खलः दुष्टः ॥२२॥ मनोजयादि आदिपदेन बा
ह्येंद्रियजयः ॥ पाक्षनी वृश्चिक बिंदुनौ यथासंख्यान तथा मद्योष्माणाम पीमाति तन्ने ॥२३॥२४॥२५॥२६॥२७॥२८
॥२९॥३०॥ किंमितिस्मरतीत्यतः स्वविवक्षुन्निलवेनेत्याह ॥ श्रीति ॥३१॥ कंजवत्कमलवत्कोमलपादस्या
धोभागो कुंकुमाधिकापक्ष यो धिकरक्तवर्णावा ॥३२॥ घोणजध्वनियुत ॥३३॥ नतबजघने पीतांबर
सुवर्णाकटिसूत्राभ्यामेत्यतः जंकृतः। विरिचाधारस्ते नतां सुवर्णामय गंभीरः गहनः अब्जस्याभेवजा २९
भाय स्यपरसदृशनाभिवान् ॥३४॥ धर्मोत्पादकस्तनवान् अधर्मोत्पादकएष्यः पश्च द्रुगवान् रूक्ष्मः मनो
हरः सूक्ष्मा तनूरुहा रोमा यस्या गेसः ॥३५॥३६॥३७॥ किंकिणीध्वनियुतः कंकणादिबाहुभूषणाय

रोरिति। तत्सवितुरित्यत्र तत्सवितुरिति पदच्छेदः। तत् तत्गुणैश्वर्यादिस्वरूपं। सवितः प्रसवितः जगदस्याहारः॥
वरेण्यम् अस्य वरणीयाः अपेक्षणीयाः कृतगुणो जितारक्षादिगुणो सत्कर्षः भर्गः स्वस्य प्रकाशेन भर्तेति
रिति प्रकाशः कांतिः मातंगी न उभयशरीरस्य यस्याः। पक्षे प्रकाशो हिरस्तास्तस्या मूर्तिरेवम् त्रिःशरीरं यस्याः सा॥
धीमहि अस्य ध्येयः। धियः यः अस्य प्रचोदयात् बुद्धिप्रचोदयात् कारयितेप्रेरकः चुद प्रेरणे इति धातुः॥७॥ गायत्रीश-
र्ववाच्यत्वमाह उरात्रैतानि उत्तरात्रात्स्मृताघनाहतुम्रडाहुजेभ्यो पितुर्दानं ग्रह गायकत्राणेनक्षेत्रत्वगाय-
कस्य रक्षमाह त्यजास्य त्राणेन रक्षणे दक्षा त्रैङ् पालने इति धातुः॥८॥ सावित्रीशब्दवाच्यत्वमाह सवितुरिति।
सवितुः सूर्यद्योतकत्वात् प्रकाशकत्वात्॥९॥ सरस्वतीनामवाच्यत्वमाह वागीशेति। वाचां वागीनिमानी
सरस्वती भारत्यादीनामीशत्वाच्छ्वेदानां चत्वारो वेदादीनां दानादुपदेशात् भारतीनाममाह कातीति।
भारती यत्र भादीप्ता विद्याधातोर्भाभा इत्स्पकातिरर्थः। रतिः रमणं सुखं विदुषामस्यर्थः। यद्वा वेदके
आसक्तिदातृत्वाद्रती आदिपदेन सर्वपुरुषार्थदाना सर्वनाम आशय॥१०॥ गुणपूर्णेति। बृह बृहि वृद्धौ
इति धातोर्बृहंगुणानितृधत्वेन ब्रह्मलक्ष्मपात्वाद्ब्रह्मा। यद्धीनायस्य सनातनब्रह्मसेवभाप्यतः स्मृतेः॥
अथवा ब्रह्मा चतुर्मुखः वंशो यस्याः सा ब्रह्मा ब्रह्माण्डोत्तर्बहिर्व्याप्तत्वेन ब्रह्मा स्थूला वा सर्वा तया मित्वे
न सूक्ष्मा सर्वेषां ब्रह्मादीनां कर्मणां रूपाणां गुणानां च॥११॥ यद्वा पापगलेशो न यस्य रमायाः दयायाः

तः ॥ ४२ ॥ कंबुग्रीवः कंबुवत् शंखवत् ऊर्ध्वम् अधश्च सूक्ष्मं मध्ये किंचित्स्थूलं रेखोपेतं ग्रीवकं यस्य स आदर्श
वद्दर्पणवद्दृश्यं दर्शनीयं सूक्ष्मं गंडयुग्मं यस्य ॥ ४३ ॥ २०१४ ॥ ४४ ॥ मंगलाभिषेकाभिषिक्तानि ॥ ७
॥ ४४ ॥ इति पूर्वोक्तप्रकारेण उपवर्तते अहोरात्रं स्मरन् शरणं गतः ॥ ४५ ॥ मायया स्वेच्छया ॥ ४६ ॥ इतरासां
धव्यापारमाह त्वह्नीति । अनायासेन गोवर्धनं मंदराद्रिवत् गिरिं धृतवान् अनायासेन सेतुकरणं अनायासेन त्र
लोकी त्यादिना ॥ ४७ ॥ ब्रह्मांडं कुक्षौ स्थितिं यस्य तेन सूक्ष्मं दुर्दर्शं रेखवद्भासि ॥ ४८ ॥ ४९ ॥ कृपादृष्टिपातितं यं केवलं स
मर्थोऽपि धरति समर्थोऽपि त्वं नो धरसीत्याह । श्रीव्यंकटेश इति मच्छत्रो तं न विज्ञातमिति नरत्वं ज्ञाननिधिः नि
दयो ऽनदयानिधिः अहं सुखी न दुःखसागरमग्नः यः को वा वैनाख्यो यत्र दृष्टमागतो नो धरसि ॥ ५० ॥
अरण्ये मार्गं नष्टं दृष्ट्वा मार्गं प्रदर्शयेति तथा नेत्याह । श्रीनिवास इति भक्तपोषणे दीक्षितः तस्य सनेन भक्त
स्य मम पोषणे विजयेत तव दीक्षा गतं इत्याशयः ॥ ५२ ॥ विगतभीतः तं समाप्य भक्त्या प्रार्थयतीति भक्तेति
स्तन्तु भव वचनं अस्मत्कृतं दुर्वचनं ॥ ५३ ॥ क्षमेति समाप्य वरं वितरतां इति वरं भीतिदे वरदत्वं पादयोः सम्मिभ
क्त्या रक्ष्यं वरं त्वत्पादपोः भक्ति स्मृत्या रक्ष्यं वरं देहि ॥ ५४ ॥ मुक्तिं प्रार्थयति श्रीस्वामीति । मुक्तिप्रदस्त्वमेव
वासुदेव इति स्तवनाय विष्णोः इति विपुलत्वात् नामोऽधितधातोः सर्वव्याप्तत्वात् विष्णुः । वसुदेवस्य तु वासुन
द्वासुदेवोऽसि वासितं तेजगत्त्रयं । सर्वभूतनिवासोऽसि वासुदेव नमोऽस्तु ते इति सनेन वासुदेवो पितृजातो

वासुदेवविभक्तं त्वय्यास्थितत्वमेव वासुदेवस्त्वया च हे विष्णो वासुदेवमुक्तिं देहि वासुदेवावस्थानमाह श्रीस्वामि
तीर्थेति । तत्र श्वेतद्वीपमाह । श्वेतद्वीपसुमेरुटपे ॥ ५७ ॥ प्रबुद्धं जागृते ॥ ५५ ॥ ५६ ॥ मदुपासनकर्मणोपकृतं त्व
कृततपसा अहं प्रीत एव इदानीं मत्प्रियुतेन मत्स्तोत्रं कृतवान् तस्मादत्र संसारात्परत्र नरकादेर्मा भीष्टो ॥ ५७
॥ ५८ ॥ सुखानुभवार्थं अयुतमायुर्मया दत्तं तव पुत्राः पौत्राः एवं शततपु कल्प यांतं तद्भुजः बहुमआयुर्दत्त
॥ ५९ ॥ त्वं दशसहस्रवर्षपर्यंतं अनेकभोगान् भुक्त्वा ततो मत्पदं मम स्थाने वैकुंठं मम स्थानं मत्पदं ॥ ६० ॥
कः यात्रां कृत्वा कृतवान् कस्मै अभीष्टं ददौ विति शौनकादिभिः पृष्टः सूतः देवशर्मवृत्तांतमुक्त्वा प्रकृतं देव
शर्मसमागात्रागत्वा तत्तु वध्व भिक्षुप्राह भो शौनकाः निःसंगाः मम तारहिता तपस्विनः तप आलोचनं इ
ति धातुः वेंकटेशमाहात्म्यं लोला ॥ ६१ ॥ मौलगायध्वं संतापयध्वं ॥ ६२ ॥ महत्प्रियप्रियमहाप्रयत्नोऽशोपुत्रा
रादिलतोऽधिकाप्रियेकरः यद्वा महाप्रियः आब्रह्मादीनां प्रियः लोकोत्तरं ज्ञान विषयः उत उत्कृष्ट साधनेषु
यत्रातिशय साधनमित्यर्थः ॥ ज्ञानानंतरं लोकोत्तरं स्वर्गलोका स्वर्गादिभ्यः ऊर्ध्वं वैकुंठं प्रति तारयाति
वैकुंठप्रदइत्यर्थः ॥ ६३ ॥ कदाचित्पारायणपराः पारायणकराः सदा पारायणवान् [illegible] पारायणपरः ॥ ६४
॥ ६५ ॥ ६६ ॥ ॥ इति श्रीमदादित्यपुराणे वेंकटेशमाहात्म्य टीकायां कृष्णाचार्यशिष्येण कृता यां पंचमो
ध्यायः ॥ ॥ ५ ॥ ॥ श्रीकृष्णार्पणमस्तु ॥ ॥ श्रीहयग्रीवायनमः ॥ ॥

॥श्रीवेंकटगिरिमहात्म्यसमाप्तं॥